

Het lelijkste land ter wereld

Renaat Braem

bron

Renaat Braem, *Het lelijkste land ter wereld*. Davidsfonds, Leuven 1968.

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/brae012leli01_01/colofon.htm

© 2008 dbnl / erven Renaat Braem

Wandelgids in de Belgische jungle, bestemd voor ontwakende slaapwandelaars.

Een blik op de jungle

‘Don't smoke, fasten belts’. Lichtende letters verschijnen vooraan in de kabine. Deemoedig onderwerpen we ons aan het opgelegde ritueel en proberen intussen door de venstertjes nog een en ander thuis te brengen in het dichterbij naar boven schuivende landschap, dat dit is van ons geliefd vaderland, zo klein dat we reeds vóór de grenzen begonnen te dalen, om de wielen te Melsbroek aan de grond te krijgen.

Daar beneden ligt het dus, ‘het lieflijk plekje grond, waar eens mijn wiegje stond’. Typisch ziet het er wel uit, duidelijk herkenbaar, andere schaal, andere kleur, andere sfeer, anders dan welk ander ook.

Waar we enkele minuten geleden nog landschappen onder ons zagen wegglijden, door de natuur gemodeleerd tot monumentale composities, breed behandelde reliëfs, doorsneden met de harmonische meanders van stromen en rivieren, van heuvels en bergen, met de climax van de met sneeuw bedekte toppen, gletschers en meren van Ober-Bayern, Oostenrijk, Zwitserland, de Dolomieten, met daartussen het duidelijke stramien van de wegen, de kristalformaties van dorpen en steden, organisch daartussen kruisende spoorwegen en kanalen, verschijnt daar onder ons ineens een door een krankzinnige bijeengenaaide lappendeken, God weet van welke afval bijeengeknoeid, en daarop door een woest geworden reus, de inhoud van hele bazars blokkendozen rondgestrooid, met verachting neergesmeten, klinkt het niet dan botst het, om er van af te zijn. Daartussen een warboel van wegen en straatjes, kriskras in alle richtingen, schijnbaar slechts luisterend naar de wet van de angst voor de leegte die, naar men ons geleerd heeft, ook de composities van de grootste kunst-

schilders van het landje daar beneden heeft bezeten.

Daar ligt het nu, het land van Brueghel en Hiëronymus Bosch, maar ook van Atrimo en Hemelinckx.

Voor degene die over Spanje vloog, met zijn van okergeel tot violet genuanceerde achtergrond voor het geometrische spel van de grijsgroene amandel- en olijfbomen, met de kubistische reliëfs van de dorpen, de vinnig blauwe kloven, de wrange stijl van het geheel, de stijl van Picasso, Miro, don Quichote...

Voor degene die door het wolkendek iets van Frankrijk zag, weidse beelding van evenwicht en klaarte, groen schrijn voor geestelijke paraatheid en grootse visie, de stijl van Le Nôtre, Aragon, Eluard, Le Corbusier...

Voor degene die over West-Duitsland vloog, met zijn grondlich einstudierte Siedlungen, geweldige geometrie van industriecomplexen, het ijzeren weefsel van reusachtige spoorwegemplacements en daarnaast de mystieke wouden, de machtige Rijn, de Brechtiaanse steden, grijs en zwaar, met in het centrum de beton-, staal- en glasmonumenten van de almachtige trusts, en aan de buitenkant, systematisch aufgelockert, de gezellige groene villawijken, alles bijeen een beeld van noeste arbeid en zusammen marschieren, de stijl van Bismarck, Krupp, Hitler, Wirtschaftswunder...

Wie langs Schiphol kwam en van boven af een bewonderende blik liet gaan over de systematische uitbreiding van het Hollandse schaakbord tegenover het alom tegenwoordige water, de stijl van Mondriaan, Orde, Zakelijkheid... die ontvangt vóór het uitstappen te Melsbroek reeds een stoot in de ogen: er is hier iets niet pluis, er gebeurt daar beneden iets onfatsoenlijks, men is daar bezig met een misdaad tegen wetten die a.h.w. inherent zijn aan de natuur der dingen, men zondigt daar tegen beginselen die niet geformuleerd staan in de grondwet van de Staat, maar wel deel zijn van richtlijnen die iets te maken hebben met het bestaan

en de ontwikkeling van het heelal zelf.

Wellicht was uw geldbeugel niet genoeg gespekt voor het vliegtuigbiljet. Gij zijt echter de vermoeienissen te boven gekomen van de lange tocht per wagen naar Spanje of Joegoslavië en zijt, na het onverschillig gebaar ‘kom maar binnen’ van de doeanier, Quiévrain doorgereden, of de grenspost in Maaseik gepasseerd.

Nu wacht u een beproeving, veel pijnlijker dan het zien der dingen vanuit de hoogte, want nu zit gij er middenin.

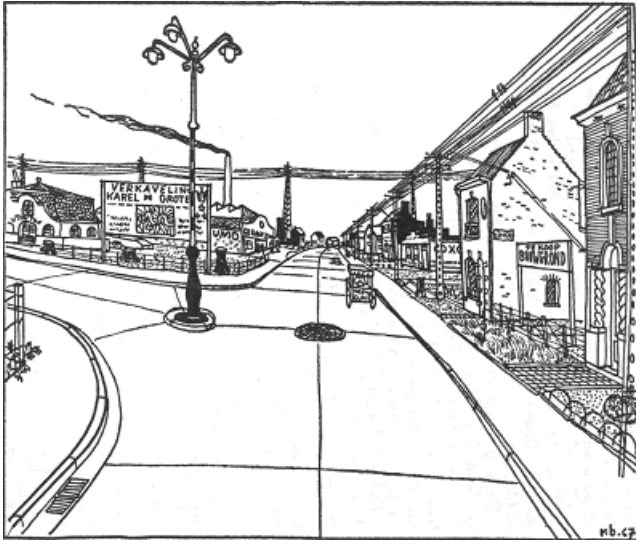
De wegen zijn straten. Een stenen dijk scheidt u van het landschap. Die stenen dijk is als een nachtmerrie van een materialenleverancier. Baksteen in alle denkbare en onmogelijke kleuren, van hevig geel, flauw wit, savooigroen tot giftig violet, van goedkope blauwe inkt tot het vuile zwart van rioolwater.

Dakbedekkingen schreeuwen hun aanwezigheid uit door gekompliceerdheid, tekstuur en kleur, roze asbest, groene leien, rode pannen, zwarte governiste pannen, en buiten de agglomeraties, waar af en toe een boom laat vermoeden dat we ons op het platteland bevinden, fantastisch geknipte rieten page-kopjes van knusse pseudo-villa's en pseudo-‘heerelicke kastelen’.

Ge kunt u bevoorraden aan benzinestations in Normandische stijl, colonial style, ‘Vlaamse’ stijl, moderne stijl en industrial-design style.

Ge kunt de innerlijke mens versterken in ‘auberges’ met geruite gordijntjes en smeedijzeren uithangborden, ‘rôtisseries’ met pseudo-vakwerkgevels, fritures met uitnodigende, uitgezaagde chef-koks. Drankhuizen zijn er in oneindige variëteit, van het genre gildehuis of volkshuis, met een dorre, afstotende, officieuze karakterloosheid, tot de uitnodigende cafeetjes met rode gordijnen en diskrete parking, van de plaatselijke ‘warme landen’.

En reclame. Ha, ha, reclame genoeg! Van cola tot de nationale pils. Voortdurend wordt u onder de sug-

Het platteland, noch stad, noch dorp.

gestie gebracht van de idee ‘dorst’. Is dit niet het land van de glimlach, dan toch het land van de dorst die geleest wordt. Daarnaast geven de reclameborden, reclamegevels, reklametorens vooral beelden van de volmaakt mannelijke man of de perfect vrouwelijke schone hij het genot van het verbranden van ideaal aromatische tabaksbladeren en het inademen van de daarvan afkomstige rook, alle kankerbedreigingen ten spijt.

In het totaalbeeld van natuurlijke, Kalf natuurlijke en artificiële materiaaltes brengen de fresco's van de aanplakbiljetten het welkome element der vrije fantasie, de suggesties van een wereld van verfijning, door rook, drank, lipstick, nylon, glanzend witte tanden, gebruinde gezondheid, lichamelijke perfectie.

Het moet trouwens gezegd, dat de verbeelding van de plakkaatontwerper dikwijls de enige troost verschaft in het eindeloos aaneengeregen scherm van gekondenseerde banaliteit en mensvijandige lelijkheid dat u langs de wegen aangrijnst. Deze wegen vragen verder uw complete aandacht, wil u niet voortijdig het tijdelijke met het eeuwige verwisselen. Laat dus uw blik niet vastzuigen door de frisse kleurenmachinaties op de reclameborden.

Er zijn de vele kruispunten, de bewaakte en onbewaakte overwegen, de verkeerslichten, de trams die onverwachts de rails liever links dan rechts hebben liggen, de machtig grote autobussen, de ontzaglijke tankwagens, de transporten met nieuwe wagens ten slotte, welke het wagenpark, zoals dat Keet, komen verrijken.

Er zijn bovendien de vele andere weggebruikers, waarvan u overtuigd bent, als u ze bezig ziet, dat ze gekken zijn of misdadigers, terwijl zij van u hetzelfde denken, wat ten zeerste bevorderlijk is voor veilig en aangenaam verkeer, zoals we allen weten. We geraken weliswaar wat laat en wel wat overspannen thuis, maar de reis was geweldig, vermits we nog, nóg verder reden dan onze burens en kennissen: ‘het doel waarnaar wij

streven'. Het weer en de hotels waren prima, zelfs in Dubrovnik biefstuk-frites, en bruin dat we er uit zien!

Wat gingen we elders zoeken?

Terwijl we nu in onze mollige zetel nog wat uitrusten van het uitpakken, kunnen we ons, ondanks de maalstroom van indrukken, misschien wel eens op de storende gedachte betrapen: wat zijn we nu eigenlijk gaan zoeken waarover we thuis niet beschikten? Wat was het dat ons de grote baan heeft opgejaagd? Was het alleen de dagelijks de brievenbus verstoppende stroom van toeristische reclames, de toeristische kronieken in onze krant, het pochen van madam van boven of vriendin Fientje?

Was het werkelijk de intellectuele onrust, de behoefte om de wereld te ontdekken, erop uit te trekken naar ruimer horizonten?

Het is mogelijk dat dit alles inderdaad in ons leeft en wroet tot we reisgidsen gaan kopen en kaarten bestuderen, maar toch is er aan de basis iets waar we ons misschien geen rekenschap van geven, maar dat verantwoordelijk is voor onze vlucht naar elders, nl. de vlucht uit ons dagelijks leven, dat ons niet meer bevalt; de vlucht uit een milieu dat ons hatelijk wordt, de koop elders misschien onszelf te kunnen zijn of worden, de boeien van de banaliteit van ons lezen en werken en knoeien af te werpen en een vrijheid te ervaren binnen ons en buiten ons. Te denken en te doen volgens innerlijke noodzaak en niet omdat het nu niet anders kan in ons kuis, onze straat, onze wijk, onze stad, ons dorp.

Eenmaal onszelf zijn... Al is het geënregimenteerd in groepsreizen, als planmatige verbruikers van een reeks ticketten voor hotels en autobussen, als het werkelijk

vrij zijn als vogels in de lucht, met onze tent en oliekachelkje.

Wat scheelt ons eigenlijk?

Het ontbreekt de meeste mensen aan inzicht, tijd en moed om iets van het raderwerk proberen te begrijpen waarin ze zelf meedraaien, vanaf hun geboorte, al of niet gewild door hun ouders, die ook maar biologisch gedreven wielletjes waren, tot hun banale, overigens te vroege dood door een of andere, door de asociale geneeskunde verwaarloosde hart of longaandoening: sleet aan de kogellagers!

Er zit iets fundamenteel ontmoedigends in bij uzelf steeds meer de overtuiging grond te zien winnen dat de bijzonderste kwaliteit die de mens van het dier onderscheidt, nl. het bewustzijn van zijn bestaan, slechts in zeer zwakke mate, en dan nog alleen naar aanleiding van louter primaire zaken, actief schijnt op te treden inzake pijn, honger, strijd, hebzucht, seksualiteit, angst.

Voor het overige draait de overgrote meerderheid van onze soortgenoten - homo sapiens, de denkende mens! - als amorfe radertjes in een sociaal geheel dat slechts de optelling van de vele monden, penissen en uterusen schijnt, gedreven door angst voor vernietiging en dood en daardoor gestuurd naar vermenigvuldiging van zichzelf, familie en soort, onder het alomvattende motto 'spermatozoiden en centen!'

Zó onze visie begrenzend tot het gewone gedoe, zou de konklusie gemakkelijk kunnen getrokken worden, en het is een feit dat de dragers der *reële* macht inderdaad hun handel en wandel daarop richten, dat de mensheid in haar geheel en in haar onderdelen niets meer betekent dan een bende mieren of termieten, met uiterst primaire instinkten en reacties, welke men met eenvoudige meto-

den, langs enkele gekonditioneerde reflexen naar de gewenste, voor de slimmeriken produktieve activiteiten, inclusief de kollektieve zelfmoord voor volkomen inhoudloos geworden principes: ‘vrijheid’, ‘vrije’ wereld, ‘kristelijke’ beschaving, de ziel van het kind, ‘demokratie’, ‘Let vaderland’, la Belgique, Europa, enzomeer kon africhten en die men intussen verleidt om te *verbruiken, steeds meer te verbruiken*.

Voor wie de ogen wil openen als homo sapiens, is het zeker dat wij leven te midden van een monsterachtig bedrog, waarvan het grootste aantal van onze medemensen het bestaan zelfs niet *kan* vermoeden, omdat zij naar geest en lichaam, naar innerlijke en uiterlijke denksfeer volkomen gekonditioneerd zijn.

Indien wij eruit willen, is het omdat we ergens diep in ons, los van de krantenpraat, los van het normale pruttelen over ‘ze’, - de naamloze machthebbers die immers alles verkeerd doen, de administratie, de gemeenteraadsleden, de provincieraadsleden, de kamerleden, de senatoren, de ministers, de ‘stedenbouw’ - een fundamentele afscheuring gewaarworden met het levenskader waarin we onze dagen en nachten doorbrengen, het leven zelf dat we normaal dienen te leven, met zijn voortdurend kompromis tussen wat goed en wat passend is, wat goed en wat mogelijk is, wat goed en wat ‘fatsoenlijk’ is.

We zijn gekonditioneerd, maar af en toe weten we ervan en dit schept een voortdurend onbehagen met onze levenskonditie en een telkens weer moeilijker onderdrukte wil tot -weerstand of wens tot vlucht.

Waar onze vaders in de 19e eeuw toevlucht zochten in de borrel, ontsnappen we thans naar landen waar de zon schijnt, waar we nog contact hebben met primaire, ongeschonden natuur, waar we nog bewegen kunnen zonder gevaar voor konflikt met een agressief levenskader van bakstenen en auto's.

Toch gaat het om veel meer dan los willen uit de

huizenzee, de banaliteit van het bestaan, de zenuwslopende gevaren van de straat.

Er is iets aan de gang waarvan de plots tot ons bewustzijn doordringende noodzaak van wijziging van het ‘environment’ slechts één facet is, nl. de noodzaak van een absolute, algehele vernieuwing van het geheel van het menselijk doen en denken op aarde, de totale vernieuwing zowel op sociaal, cultureel als religieus gebied, waarvan de laatste wereldoorlog, de onderscheiden sociale en nationale revoluties, het concilie, de ruzie tussen Russische en Chinese kommunisten slechts barensweeën zijn, de krampen bij de geboorte van een nieuwe tijd.

Inderdaad blijkt meer en meer dat het er in onze dagen niet meer kan gaan om sociaal onrecht en verdrukking - en ook het mensonwaardige levensplan en levenskader voor de grote massa zijn daar een deel van, - te bestrijden vanuit vage idealistische motieven, en door opeenvolgende maatregelen een verbeterde uitgave van maatschappelijke ordening te bewerkstelligen, waarna alles goed zou worden ‘dans le meilleur des mondes’.

Wij hebben, helaas, in een ver verleden en in de recente geschiedenis kunnen ondervinden dat zelfs radikale sociale akties en revoluties dikwijls ontsporen, omdat ze ofwel niet diepgaand genoeg werden doorgedreven, ofwel naar persoonlijke diktatuur, heerschappij van de *kwezels* der revolutie, overwoekering door *bureaukratie* of zelfs *vervalsing* der resultaten worden afgeleid. Waar, maar weinig troostvol!

Die sociale omwentelingen van het verleden gingen doorgaans om het bereiken van andere, betere, eigendoms- en produktieverhoudingen, om verbreking van bepaalde klasseheerschappijen, en dan, sedert de opkomst van een bezitloos proletariaat, met als uiteindelijk doel de *klasseloze maatschappij*.

De tendensen van de huidige arbeidersstrijd wijzen

natuurlijk nog steeds op dit zelfde doel, en er zijn daar aanleidingen genoeg voor. Maar terwijl in het verleden de evolutie der technieken en de evolutie der produktie-verhoudingen weliswaar de stoot gaven tot nieuwe tegenstellingen in de arbeidsverhoudingen, en nieuwe vormen van strijd om de beschikking over het produkt van de arbeid en de daarbij aanknopende relaties tussen de heersende klassen en de uitgebuiten, grijpt ditmaal het gebeuren dieper en verder om zich heen, *gaat het om het fenomeen van het hele leven op aarde.*

Dit loopt inderdaad gevaar, door de voortaan onoverbrugbare tegenstellingen tussen de techniek en wetenschap enerzijds, welke onoverzienbare macht geven aan de moderne mens, en anderzijds de wijze waarop de menselijke betrekkingen onderling georganiseerd zijn en zich in bepaalde denkpatronen, welke de verdere evolutie op uiterst gevaarlijke wijze remmen, kristallizeren, terwijl nochtans de hele structuur van het milieu en de ganse superstructuur die de maatschappelijke machine beheert, hopeloos versleten zijn en op straf van ondergang vervangen moeten worden.

Waar gaat het om?

Het gaat ditmaal om een ware *mutatie*, welke èn levensmilieu èn mens moet redden van een totale dekadentie.

Sommigen van ons - een kleine minderheid - zijn reeds lang tot de overtuiging gekomen, door zich enigzins rekenschap te geven van wat in de wereld omgaat, dat ons maatschappelijk bestel niet meer klopt met de ontwikkeling der produktiekrachten, dat het systeem der zogezegde vrije mededeling slechts het in geciviliseerde vormen omgezet recht van de sterkste in de stenen jungle van ons environnement betekent, dat het kapitalisme, ook het neo-kapitalisme - zie de oorlogen die

op dit moment gevoerd worden - in zich de fataliteit van de oorlog draagt, 'zoals de onweerswolk de bliksem', als Jaurès nog eens vrij mag geciteerd worden.

Nochtans heeft het gevaar waarmee wij te kampen hebben, veel meer diepgang dan een oorlog, zelfs een atoomoorlog, en overschrijdt het volkomen de grenzen van een sociale aktie, die zich met geleidelijke hervormingen zou vergenoegen en de opvatting zou huldigen dat ook stad en land door aanpassingen zouden kunnen bewoonbaar gemaakt worden.

Ik meen namelijk dat de *mens als dusdanig* in gevaar is geraakt en ijverig bezig is de evolutie, welke hem van het dier tot zijn huidige plaats in de natuur heeft gebracht, om te buigen naar een *terugkeer naar het dierlijke door een geleidelijk versnellend rottingsproces*.

Het aanwenden van de atoombom zou in die orde van gedachten slechts een *etappe* zijn naar een volkomen ondergang, een teken, maar niet de ondergang zelf. Misschien zouden de moeilijke vraagstukken, gesteld door de grondspekulatie, de lintbebouwing en de opmars der lelijkheid, dan ineens opgelost zijn maar, Einstein parodiërend, zouden we na de bom niet meer aan stedenbouw moeten doen met bull-dozers, maar met schoppen en houwelen, t.t.z. opnieuw beginnen van nul.

Hebben daarvoor de lange reeks van heiligen, geleerden en zieners geleefd en geleden?

We naderen een tijd van ernstige belissingen voor ieder van ons.

Die beslissingen gaan veel dieper dan de keuze van een vakantiedoel, de keuze van een bouwgrond voor ons De Taeye-huisje. Het gaat over zijn of niet zijn, kristen zijn of medeplichtig zijn aan misdaad, mens zijn of medeplichtig aan teruggang naar dierlijkheid.

Het is dus noodzakelijk achter het bouwen en wonen, achter de modewoorden urbanisme en ruimtelijke ordening de eigenlijke basiswaarden na te speuren waarom het in feite gaat.

We ZIJN slechts door het begrijpen, of het bewustzijn van het nog niet begrijpen, maar begrijpen kan niet anders betekenen dan veranderen. De wereld begrijpen om ze te veranderen.

Willen wij dit leven waardigheid verstrekken, d.i. *een heiligende inhoud geven*, dan moeten we de krachten die dit beletten vernietigen, en dat gaat niet met preken.

Dit is dan de *tragiek* van deze tijd: de noodzaak van het opnemen van de verantwoordelijkheid.

Wij zijn allen samen verantwoordelijk!

Dit is vanzelfsprekend, of zou vanzelfsprekend moeten zijn, voor iedere kristen en voor ieder bewust levend mens. Maar is het streven naar liefde en licht niet aanwezig als stuwende drijfveer achter alle pogingen welke werden aangewend om een systeem te ontdekken in het heelal, en daarin een plaats te vinden voor een zinvol bestaan? Liefde en licht, niet in besloten kring, maar voor allen?

In alle religies ligt een kern van *bevestiging der menselijke solidariteit*, de noodzaak het goede te stellen boven het slechte - etische criteria verbonden aan het belang van de clan, familie, individu en gevolg van het begrijpen van de *noodzaak samen front te maken tegenover de in essentie onverschillige, maar in praktijk vijandige krachten der overige natuur*. Iedere religieuze binding is verweven met die typische noodzaak die er ons toe drijft elkaar te helpen met weten en doen, zelfs op basis van onrecht en dwang. eenheid te betrachten in doel en middelen, een *levenstechniek* op te bouwen die de evolutie positief kan doen vorderen *naar groter beheersing van het milieu* en de natuurkrachten, naar groter onafhankelijkheid van enkeling en groep tegen-

over honger en verdere vormen van leed.

Het ligt in de lijn der ontwikkeling zelf, of liever het is de voorwaarde tot die ontwikkeling dat de zwakke, slecht tot de strijd uitgeruste mens zich groepeert, al is het zo dat allengs de overschotten door minderheden in beslag genomen worden en de meerderheid door de minderheid steeds efficiënter uitgebuit wordt door de geschiedenis van alle volkeren heen.

Het is echter ook zo, dat de differentiatie der functies in de zich ontwikkelende gemeenschappen, naast een binden van de meerderheid aan zware materiële taken, de mogelijkheid schept voor enkelingen louter kontemplatief werkzaam te zijn, nl. toe te zien en uit de waarnemingen systemen op te bouwen tot begrip, d.i. beheersing van het levensmilieu in zijn totaliteit, syntese die een zin, een reden tot leven en werken, een aanvaarden van het leven beoogt.

Wetenschap - d.i. zoeken naar de algemene wet in de bijzondere feiten om, met vooruitbepaling van de uitslag, ons handelen te organiseren - is slechts mogelijk op deze basis, nl. dat buiten de materiële arbeid tijd blijft om te denken.

Alle doen en denken is stedbouw

De filozofie die in het begin alle weten in één gerichte wetenschap samenbundelt, blijft echter, ondanks alle specialisatie en neigingen tot louter beschouwend denken, met duizend draden aan de dagelijkse praktijk, *de levenstechniek*, verbonden, omdat het leven *zijn onverbreekbare eenheid* dagelijks demonstreert.

Dit is iets wat wij, als moderne sektormensen, d.i. specialisten zonder syntetisch inzicht in het geheel der dingen, bovenal ontberen, nl. het voortdurend bewustzijn van *de onverbreekbare eenheid van alle denken en*

doen in dienst van de wil tot voortbestaan - eenheid die de arbeid van de kasseilegger verbindt met het zoeken van Einstein naar een begrip van de natuur in haar essentiële wetten. Arbeid en weten zijn steeds onwrikbaar verbonden, doen komt vóór systematizatie. Wijsheid steunt op besparing van arbeid.

Wat hij ook verricht, steeds en in alles is de mens bezig zich een materieel en geestelijk naar zijn behoeften gericht *totaal milieu* te organiseren, een geheel van beheersingsvormen van leven en omwereld.

Door de materiële ruimtelijke ordening:

vanaf het in landbouw brengen van de natuurlijke omgeving, langs het onderbrengen van gemeenschappen in verschillende typen van agglomeraties, dorpen en steden, tot het bergen van individu en familie in een woning;

vanaf het organiseren der produktie van werktuigen, wapens en voedsel tot het organiseren van verkeer van mensen en goederen;

vanaf het ontdekken van de onmiddellijk de mens omringende levensruimte, tot de interplanetaire reizen.

Door het opbouwen van een reeks begrippen over die ruimte, wordt deze een verlenging, een verbreding van ons innerlijk wezen, een stuk der totale ruimte, ons toebehorend, een stuk van onszelf, naar buiten geprojecteerd en dus in onze macht.

De verschijningsvorm van de ons omringende wereld wordt aldus een spiegelbeeld van ons sociaal en individueel zijn, dat op zijn beurt ons handelen en denken beïnvloedt.

Churchill zegde: ‘Eerst maken de mensen de muur, daarna maken de muren de mens.’ Dit begrip uitbreidend, kunnen we zeggen: de mens vervormt zijn natuurlijke biotoop, daarna vormt het levenskader de mens zelf. Maar thans zijn wij druk doende, uit hebzucht en domheid, dit levenskader te vernietigen en daarmee onszelf. Wij zijn immers één met dit levenskader en het is de

primordiale taak van de mens dit levenskader doelmatig in te richten voor individu en gemeenschap.

Dit wil zeggen: vormgeving op alle schalen - ook in de denkbeelden zelf, die wij tot begrip en beheersing van de natuur in onze geest opbouwen en welke in essentie slechts bewegingsschema's zijn in de in ons hoofd gerekonstrueerde ruimte. Alles is architectuur, alles is stedenbouw!

Welnu, indien wij ons de moeite willen geven daarvan de bepalende factoren op te zoeken, ze te doorgronden op hun bestaansredenen en menselijke uitwerking, blijkt meer en meer, laten wij het nogmaals herhalen, dat een absolute tegenstelling aan het groeien is tussen de volledige *vormen- en ideeënwereld* rond en in ons en, anderzijds, de fundamentele biologische, voor het mens-zijn typische vereisten, waardoor de verdere ontwikkeling in zulke mate in gevaarlijke wegen wordt gebracht, dat een fatale ontsporing slechts door doortastende maatregelen, d.w.z. een tot de fundamentele zelf van leven en wereld uitgebreide revolutie ons kan redden.

Totale vernieuwing of totale ondergang

Waar halen we dat vandaan? Willen we terug naar een vroegere zg. harmonie? Verdenk de schrijver niet van enig romantisch heimwee naar artisanale, patriarchale middeleeuwen met kleurig geklede poorters die volksdansen uitvoeren rond de meiboom, na het nuttigen van geuze-Iambik en Lierse vlaaikens. Er is geen 'terug' aan de dagorde! Wij kunnen niet terug!

Geen 'terug naar de natuur' is mogelijk, geen 'terug naar de mens' zelfs heeft zin, want de mens, noodzakelijk gemaakt door de ontwikkeling van techniek en wetenschap, is een *nieuwe mens, die uit een*

schil van dodende denkpatronen moet ontbolsterd worden wil hij er niet in stikken.

Wil een organisme blijven leven, dan is er een *akkoord* - dat ook *strijd* kan zijn - nodig tussen levensmilieu en het organisme zelf, een aanvaarden van een milieu! Dan is er een duidelijk *doel* nodig, dat alle aktie zin geeft en dit leven aanvaardbaar maakt, *een definitie van het geluk!* Dan is een aanvaardbare en aanvaarde *plaats* van het individu in de gemeenschap noodzakelijk, wil het gemeenschapsleven niet uiteenvallen tot een slechts met dwangmaatregelen beheerste anarchie.

Een maatschappelijke wanorde die voor ieder bewust denkend lid der gemeenschap slechts absurd kan genoemd worden, is tot ondergang gedoemd, omdat het geheel van denken en doen in tegenspraak komt met de aan het leven inherente eigenschappen die een positieve evolutie bepalen.

Het begrip *geluk* nu is ineengestort in een algemene en algehele begripsverwarring, en dit werkt door tot in de organisatie en gestalte van ons levenskader zelf. De scherven waarin het levenskader uiteenviel, zijn de scherven van ons geloof in de aanvaardbaarheid van het leven rondom ons; de wanorde inzake urbanisme, produktieplanning, of liever de afwezigheid van werkelijke ordening, waartoe het neo-kapitalisme niet bekwaam blijkt, hoe gaarne het zich ook met de pluim *planning* tooit; de onsamenghangendheid van ons bouwen, de hele zenuwslopende, de waardigheid kwetsende vormenkakofonie die ons land - en dit moet ons als Vlamingen toch in de eerste plaats aanbelangen - maakt tot *het lelijkste land ter wereld!*

Dit Vlaanderen, met de mensen zoals ze erin rondkrabbelen als kreeften in een mand, is de overtuigendste demonstratie van de absolute noodzaak van een prompte en diepgaande vernieuwing, vanaf het materiële geheel van ruimte en equipment, tot de verhoudingen der be-

woners onderling en tot wat zich in de hoofden van die inboorlingen afspeelt.

Is het er dan zo erg mee gesteld? Overdrijven we niet vanuit een soort complex van afgewezen liefde, een minderwaardigheidscomplex tegenover grotere volken? Ik meen van niet en wil er u van overtuigen, niet om gelijk te halen, maar omdat men op een zinkend schip alle hens aan dek roept om samen te pompen en niet te verdrinken.

Ik vraag dus verder uw aandacht om meer systematisch na te gaan wat er hapert en vanuit bovenstaande probleemstelling misschien te komen tot concrete voorstellen en eisen.

De primaire levensvereisten

In de eerste plaats: het milieu zelf. Wat gebeurt daarmee?

LUCHT - Lucht is het die we als eerste noodzakelijk ingrediënt voor ieder leven nodig hebben. Lucht is er genoeg, maar het wordt tijd te denken aan wat ermee gebeurt.

In mei 1967 konden we in *De Standaard* een hele reportage lezen over de manier waarop in België deze lucht verknoeid wordt, o.a. door fabrieken die per dag genoeg giften de hemel inblazen om gans België ad patres te helpen, - het gaat o.m. om arsenicum, koper en lood, welke in zulke sterke mate de lucht bezwangeren, dat de kruiden, te Hoboken gekweekt en bestemd voor een groot levensmiddelenbedrijf te Antwerpen, voor consumptie ongeschikt werden verklaard wegens de aanwezigheid in de gewassen van bijv. arsenicum en lood! Er bestaan wetten tegen, maar geen uitvoeringsbesluiten!

Het volstaat Willebroek voorbij te rijden om het effect

van de luchtbezoedeling gedemonstreerd te zien op de bomen en struiken langs de autoweg. Een kennis van de schrijver heeft jarenlang geprocedeerd tegen de schuldige fabriek. Hij won het proces, maar de giftenverspreiding gaat voort, indien we dit aan het uitzicht der nabije beplantingen mogen meten. Men herinnert zich de dodelijke mist in de Maasvallei, even voor het uitbreken van de oorlog. De toen gevallen doden tellen natuurlijk niet naast de miljoenencijfers van daarna.

De steden waarin woon- en verkeersstraten nog steeds identiek zijn, zien, in een steeds groeiend aantal, auto's, vrachtwagens en bussen er zich doorheenwringen, met steeds meer verkeerslichten. Het is dus niet genoeg dat benzinstank, mazoetrook en koolmonoxyde doorlopend in de smalle spleten van de straten blijven hangen. Dit proces wordt om veiligheidsredenen nog aangewakkerd door het telkens in gang zetten van de voertuigen bij het groen worden der lichten. Onze steden kennen een chaotische mengelmoes van industrie- en woonwijken, spoorwegemplacements, alles dooreengegroeid in de 19e-eeuwse produktieroes. Gevolg: de rook wordt over het hele oppervlak der stad verspreid, zodat men er bij alle windrichtingen van kan profiteren. Ik zwijg dan nog over de geurtjes van vilbeluiken, slachthuizen, petroleumraffinaderijen en dergelijke.

Dit alles samen legt over de steden en ver daarbuiten een stof- en gaskoepel, die een belangrijk deel van de zonbestraling onderschept. We hebben in de stad slechts lucht van 2e kwaliteit, maar ook op de buiten wordt door ontbossing en versteedsing het klimaat gewijzigd en verslecht.

Ik veroorloof mij bij het kapittel 'lucht' de neerslag van atoombomproefnemingen te voegen en er terloops op te wijzen dat men niet heel zeker is van wat geschiedt met de Van Allen-gordel die, gestoord door zekere prestigeproefnemingen, zijn functie van schild tegen de dodende kosmische stralen wel eens minder

efficiënt zou kunnen beginnen te vervullen. De zonden der vaderen worden hier ook wellicht eens aan de kinderen bekocht!

Onze lucht wordt dus verknoeid. Waarom? Om winst. Maar een zeer geautorizeerde voorman van onze industrie schreef zeer gepast dat winst onontbeerlijke zuurstof is voor de nijverheid! Evenals Brutus is hij, vanzelfsprekend, een achtenswaardig man! Rook is trouwens een onmisbaar kompositieëlement voor de affiches die tot meer produktie aanzetten in het socialistische oosten. Geen welvaart zonder rook!

WATER - Na het primaire artikel lucht, komt het onmisbare water.

Het leven is onmogelijk zonder water. Maar de zee, de grote voedselvoorraadkast die nog gevuld blijft voor de miljarden aardbewoners wier mond over enkele jaren zal moeten opgehouden worden, wordt doorlopend vergiftigd door mazoet en door de afval van de atoomcentrales.

Een maand na de schipbreuk van de petroleumtanker 'Torrey Canyon', dreef de kilometergrote olievlek nog dreigend over en weer voor de Franse kusten.

Onze beken, rivieren en stromen worden grote riolen, door de afvalstoffen van de industrie. Schijn en Leie zijn niet onbekend, maar onbemind! Tot in onze woningen toe wordt het afvalwater bedorven door de detergents die kanker bevorderende agenten er in loodsen en die overigens verderop alle leven vernietigen.

Wij behoren in onze Vlaamse steden nog tot de gelukkigen die water uit het kraantje tappen met slechts een flauw bleekwater-bouquet. Maar wat met de Rotterdammers die een zoute soep als *water* voorgeschoteld krijgen?

Waarom wordt het water verknoeid? Waarom past men de zuiveringsmethodes niet toe die reeds lang bestaan? Om winst. Zelfs Paus Leo XIII heeft ons voorgehouden dat winst *de* beweegreden is die de maat-

schappij doet funktionieren en hij was een zeer achtenswaardig man!

ZON - Een absolute levensvoorwaarde is zon. Zonder zonneschijn geen vorming van proteïne, hoegenaamd geen leven.

We vermeldden reeds dal de zonneschijn door een scherm, wordt gefiltreerd, zodat de natuurlijke lichtintensiteit en de leven aktiverende stralen ons onthouden worden. Er is echter meer. Die bleke ersatz-zon komt zelfs niet in onze woningen, werkhuizen en scholen, omdat het plan der 19e-eeuwse en 20e-eeuwse uitbreiding uitsluitend op basis der grondspekulatie is geschied en zelfs nu, onder de vlag van het urbanisme, nóg geschiedt.

Woningen, scholen, enz. worden zó opgesteld dat maximum rendement uit de grondverkaveling wordt geperst. Bezinning maakt geen deel uit der gemeentelijke voorschriften, et pour cause, want de schepenen staan soms angstwekkend dicht naast allerlei homebuilders, sommige ministers eveneens, evenals sommige senatoren, en dat zijn toch, per definitie, zoals Brutus, achtenswaardige lieden.

AARDE - En moeder aarde zelf?

De respektabele primaire sektor, de aloude landbouw, waarvan de produkten goedkoop moesten zijn opdat de Ionen der industrieslaven laag zonden blijven, is ook aan lager wal geraakt. De methoden welke aangewend worden om het rendement van groenten enz. op te drijven, hebben een dubbel effekt: de grond onherstelbaar verarmen en voedsel verstrekken met minder waarde, zelfs met schadelijke eigenschappen. Iedereen weet hoe fruit en groenten en zelfs het pluimvee behandeld worden, met het oog op gewicht en uitzicht. Het is geen geheim hoe met melk, boter en vlees geknoeid wordt. Men herinnert zich nog wellicht de gezamenlijke vergiftiging van het volk dat benoorden de Moerdijk a.h.w. tussen de koeien woont, door kleurstof in de

margarine! Wij worden doorlopend vergiftigd. Waarom? Om de *winst*, de motor van de vooruitgang!

De grond wordt verknoeid, de bossen, die nodig zijn voor de hele lucht- en watereconomie, worden gerooid en bebouwd. Of men plant bossen waar ze schadelijk zijn, nl. in de Hoge Venen!

Het natuurlijk evenwicht wordt over de hele wereld verstoord. Tegenover één Tennessee Valley, die onder Roosevelt gered werd van de rooibouw, breiden de woestijnen zich steeds verder uit, terwijl de onbegrensde uitbreiding der bebouwing gelijkstaat met het aanleggen van kunstmatige woestijnen. Het is een gemeenplaats er nog eens op te wijzen dat we de schatten der aarde moedwillig verkwisten door redeloze verspilling of door ze voortijdig voor zóveel te laten liggen, omdat het te duur komt de nodige rationalisaties en nieuwe methoden door te voeren. Zie onze kolenmijnen. Wat gaat men er mee doen? En toch zit er nog kolen in, grondstof voor ganse industrieën!

ENERGIE - In plaats van rationele uitbating, stellen we gruwelijke verspilling vast, omdat het doel niet is de mens *dienen*, maar geld *verdienen*, winst.

Langs honderd wegen wordt eenzijdig aangestuurd op meer verbruiken, meer benzine, meer gas, meer elektriciteit. Maar er bestaat geen plan om iets van een zeker vertrouwen in de toekomst te projekteren. Après nous le déluge, en laet de twee paardjes maar steigeren. Er is nog benzine in alle pompen, en Standard Oil en Royal Dutch zijn solide, achtenswaardige maatschappijen, met degelijke aandelen en achtenswaardige dividenden.

Laten we nog even wijzen op de basistendens der huidige kapitalistische produktie: voortbrengen voor geplande sleet, versnelde veroudering van het produkt, verspilling van energie en materiaal, verspilling van denkkraft!

MILIEU - We wijdden slechts vluchtige aandacht

aan enkele primaire elementen: lucht, water, zon, aarde, energie. Hoe is het nu gesteld met het door de mens zelf georganizeerde levensmilieu, het 'man-made environment'?

Hier tart het absurde iedere intelligente benadering. De mens is er nl. in gelukt een dergelijke onontwarbare chaos te scheppen, dat er slechts één remedie onder ogen kan genomen worden: herbeginnen van nul. Nieuwe steden bouwen, het land opnieuw inrichten, een voor onze staatsinrichting onvoorstelbare onderneming. En inderdaad, zoals we het vanuit het vliegtuig konden vaststellen, een job waarvoor zelfs Hercules zou terugdeinzen, een Augiasstal van 30.000 km².

Laten we niet vergeten dat onze agglomeraties a.h.w. opeenvolgende kristallisaties betekenen van verschillende levensvormen over elkaar.

Iedere historische periode heeft haar eigen ruimtelijke opvattingen in nieuwe verkeersstramien, gebouwen en open ruimten gematerialiseerd, telkens brekend en worstelend tegen het bestaande, de eigen tijd opdringend aan het verleden. Onze steden zijn dus a.h.w., ook in strikt letterlijke zin, opeenstapelingen van de afval van voorbije kulturen. En afval ligt in de weg en kan zelfs stinken. Maar waar de technische evolutie in het verleden slechts een traag ritme kende en er geen essentieel verschil is voor wat betreft bijv. het stadsverkeer te voet, te paard en per wagen, tussen oud Rome en einde achttiende eeuw, heeft het moderne verkeer met de explosiemotor de op trage beweging en kleine bevolkingsdensiteit berekende stad letterlijk geexplodeerd.

De concentratie van de economische macht heeft grote mensenophopingen noodzakelijk gemaakt in het centrum der stad, in sterk gekoncentreerde burelen die, én om de grondprijs, én om prestige-overwegingen, steeds meer de hoogte ingaan.

Dit proces versterkt zichzelf, doordat de aanwezigheid

van hoogbouw de rentabiliteit van de omringende terreinen potentieel doet stijgen, wat weer tot verdere hoogbouw leidt. Het resultaat wordt dan: onoplosbare verkeersproblemen en ten slotte, door de nabuurschap der hoge klompen, opheffing der voordelen van het in de hoogte bouwen zelf, zodat men te New York in de benedenverdiepingen der sky-scrapers de ganse dag kunstlicht heeft.

Brussel verkeert nog maar in het eerste stadium: door de besturen getolereerde of in de hand gewerkte hoogbouw, onoplosbare verkeersproblemen, gekoppeld aan gebrek aan een syntetische visie.

Het verkeer hoofdzaak?

De redding wordt dan gezocht in gespecializeerde verkeersbanen in de diepte of in de hoogte. Maar deze zijn te duur om als sluitend systeem over de hele stad te worden uitgebreid, zodat bij iedere strubbeling bij een bottle-neck, d.i. bij de aansluitingen aan het bestaande verkeersstramien, de hele autosnelweg stilligt, met onmogelijkheid er aan te ontsnappen bij gebrek aan zijstraatjes, die de redding zijn in het oude stratencomplex. Zo zit men soms uren opgesloten op de verhoogde autobaan in het Brussels centrum als er een of ander misloopt op het Rogierplein. Het absurde wreekt zichzelf.

U ziet immers de tegenstelling: concentratie van mensen en verkeer naar het midden toe, waar er juist het minst plaats is. Zou het absurde de typisch menselijke trek zijn in het geheel van een 'redelijke' natuur? Bovendien is er de vlucht uit het midden naar de periferie, van de lieden die in het midden hun dagelijkse arbeid verrichten maar daar geen deugdelijke woning vinden. Daardoor weer intensifiëring van privé

en kollektief verkeer, vernietiging van het natuurlijk milieu in een wijde kring rond de stad, ontwaarding en Krottenvorming in de binnenring, rond het zakencentrum 'blight'-verschijnsel, aanmoediging van gangsterdom, prostitutie en vestiging van een lompenproletariaat van Turken, Spanjaarden en Italianen, de meiden voor alle werk!

Aanpassen is het kwaad verergeren

Hoe past nu de mens van de 20e eeuw de oude stad aan de nieuwe vereisten aan? Want dat moet hij wel.

Zoals mieren, gestoord in hun routinegangetje, steeds maar opnieuw de oude weg willen blijven volgen, blijft de stadsbewoner hardnekkig vasthouden aan zijn stinkende straatgeulen en meent het probleem op te lossen door deze te verbreden. Daar kredieten natuurlijk ontbreken, - zij zijn broodnodig voor tanks en starfighters - wordt dan hier, dan daar een straat verbreed. Wat gebeurt er? De nieuwe straat trekt als een magneet alle verkeer aan, met als resultaat nieuwe bottle-necks aan de uiteinden en de belendende straten en een steeds zwaardere belasting van het oude centrum dat allengs, alle redevoeringen over het schone verleden ten spijt, volkomen vernietigd wordt, want verkeer en parkeren zijn heilig. Zo wordt dus, zonder dat maar iets opgelost wordt, ons kultureel patrimonium onder de hamer gebracht.

De auto belangrijker dan de mens?

In verband met het verkeer is het interessant vast te stellen dat, wegens de voortschrijdende onbewoonbaar-

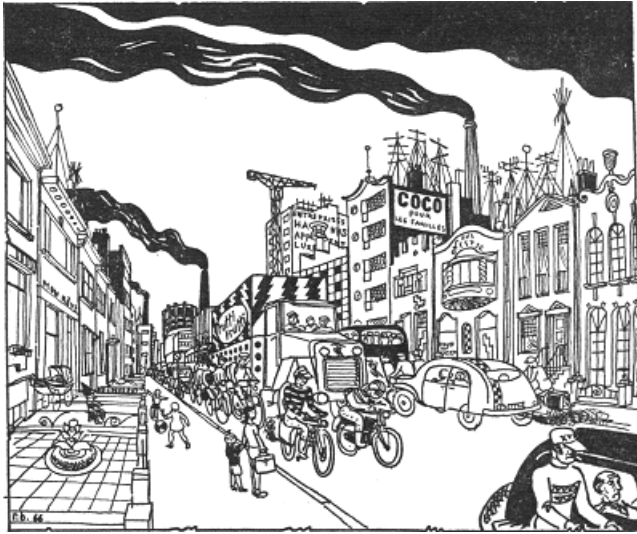
heid van de stad, de auto een meer en meer onmisbaar levensinstrument geworden is. De ontoereikendheid van de kollektieve verkeersmiddelen maakt de wagen tot een noodzakelijke verlenging van de benen, naast zijn verheffing, door de reklame, tot essentieel status-symbool.

Daar echter de besturen door honderd banden met de industrie verbonden zijn, wordt die auto het ware centrum van alle inspanningen.

Het is niet het wonen, noch de arbeid, noch kultuur of ontspanning die het voorwerp der bekommernissen vormen, maar het verkeer. Het is alsof de stilstaande mens minder interessant zou zijn dan de mens in beweging!

Het scheppen van verkeersfaciliteiten wordt verward met het scheppen van de economische substructuur van het land. De auto's moeten namelijk kunnen rijden, anders geraken ze niet versleten - hoewel de fabrikanten wel hun uiterste best doen opdat de auto's zo gauw mogelijk zouden verslijten en qua stijl uit de mode geraken.

We zien dus over de wereld enorme inspanningen verrichten om het verkeer te vergemakkelijken. Dat in 1966 België 0,0 km autoweg klaar kreeg, wil niet zeggen dat er niets gedaan wordt. Zaak is dat de energie die aan positief menselijke doeleinden, verbetering van het levensmilieu, opvoeding, kultuur, inrichten van een degelijk equipment en produktieapparaat zou dienen besteed, gaat naar *ersätzen*, nl. de *auto*, het middel tot evasie, de *verkeersweg*, het middel tot verbruiken van de auto. In 't groot gezien, zijn de werkkraft en materiaalaanwending een zinloos bewegen, juist gelijk aan wat men *niet* heeft verricht aan essentieel sociaal noodzakelijk werk.

De dagelijkse kruistocht.

De ontbinding van stad en land

Door massaproductie werd de auto zo bereikbaar voor iedereen, dat hij een onmisbaar instrument kon worden en door een eigenaardige reflectie in de menselijke geest van *middel tot doel* werd. De stad van vandaag is geen organisch samenhangend, levend geheel meer, met een hart, hersens, enz., maar slechts een samenstel van noch aders, noch slagaders, waarin zo goed en zo kwaad als het kan verkeer moet worden mogelijk gemaakt, steeds meer verkeer, of dit daar eigenlijk zin heeft of niet. Verkeer om het verkeer!

De zaken evolueren nu verder zo, dat alles van dit verkeer gaat afhangen. Men legt de markt of de supermarkt niet in 't midden van een door mensen bezette ruimte, maar annexeert ze aan een verkeersweg; men lokalizeert de leiding bv. der economie niet in de city maar ergens hij een verkeersweg. En zo wordt de stad allengs een volkomen vormloze, amorfe vlek op het aanschijn der aarde, zonder enige herkenbare orde, gegroeid volgens de weg van de minste weerstand, d.i. de goedkoopste bouwgronden langs de breedste wegen voor de supermarkten, de woningen op de gronden te koop gesteld volgens een speciale strategie en taktiek, door de grondspekulanten, de scholen de overblijvende binnengronden - als resultaat van koehandel tussen besturen en eigenaars, parken als er nog voor bebouwing onbruikbare gronden overblijven (door aanwezigheid van vijvers of 'bergen' bv.). Het stadsorganisme wordt aldus allengs een samenhang van grote aders, waaraan de eigenlijke organen lukraak vasthangen. Deze stad heeft ten slotte niet meer één hart, maar verschillende in competitie, geen centrum, maar ettelijke middenpunten, in voortdurende wedijver, met wisselende kansen. Wisselend succes van winkelstraten volgens de mogelijkheden of onmogelijkheden van het verkeer. Dit is leven, inderdaad, maar het katastrofale leven van een kanker die,

eens in gang, slechts ruïnes kweekt waar georganiseerd, zinvol leven was. En zo IS de huidige stad ook een kanker, een doelloos, zichzelf vernietigend tegen elkaar botsen van levenselementen zonder andere samenhang dan ongebreideld uitzwermen, vernietigen, vergaan.

De grote brand in de Nieuwstraat te Brussel heeft helaas nog eens de proef op de som geleverd van mijn stelling, dat de stad als economisch slagveld slechts naar katastrofen kan leiden. Iedereen slaat nu de schrik om het hart om de zinloze concentratie, maar we vergeten dat de slachtoffers daarvan, over het jaar verdeeld, niet met honderden, maar met duizenden te tellen zijn.

Welvaart, schijn en werkelijkheid...

Het is in deze tragische vuilnisbak nu dat wij in welvaart baden.

Welke welvaart?

Dat is gauw gezegd: de beschikking, ten koste van hard werk, over de ersatzen van die essentiële levenswaarden welke de moderne stad ons doet ontberen.

Waarom hebben wij de auto, het status-symbool, nodig? Omdat de uitgestrektheid en ordeloze uitbreiding der agglomeraties in laagbouw de afstanden zo groot maakt, dat mechanisch verkeer onvermijdelijk is. Daar echter het systeem van publiek verkeer onrationeel, traag en de mens onwaardig is, - zie maar de trams en autobussen te 12 en te 18 u. - geven we, indien we dat enigszins financieel kunnen bolwerken, de voorkeur aan de individuele wagen, die ons brengt waar we zijn moeten.

We zijn echter niet alleen met deze idee en het zakencentrum en de meeste werkgelegenheden liggen in het centrum, of moeten langs het centrum worden

bereikt. In het centrum is de ruimte waar het meeste verkeer komt, het meest beperkt. Dus katastroof! Wonen we in de ontzaglijke huizenkoek, dan hebben we de auto nodig om 's zaterdags en 's zondags naar de zgn. vrije natuur te kunnen ontvluchten. Ofwel gaan we in die vrije natuur wonen, om ze zo allengs te vernietigen.

Milieu der ersatzen - ersatz-milieu

Het is omdat de stad niet rationeel ingericht is dat wij de auto dagelijks nodig hebben. De kosten besteed aan auto's, verbreden van verkeerswegen en straten, verkeerspleinen, verkeersagenten, benzine, is de prijs van de ersatz voor een goede stad, een goed verkeerssysteem, een goede planning van woon- en werkgebied waarover we NIET beschikken.

Maar die ersatz lost niets op. Het doel geworden middel belast de gemeenschap met enorme inspanningen, die als voornaamste resultaat hebben het nog meer ontwrichten van het gehele organisme, het vernietigen van de landbouw- en natuurzones, het vernietigen van de vrijheid van beweging, het nog meer uitbreiden - door de verkeersfaciliteiten - van de bebouwde of tot bebouwing veroordeelde zones.

Na het voorgaande klinkt het zeker niet nieuw als we er nadrukkelijk op wijzen dat het huidige levensmilieu in Vlaanderen, zowel als elders, *de mens niet meer dient*, zoals dat in de middeleeuwen zichtbaar wél het geval was, *ondanks de gebrekkige technieken, maar de mens biologisch, psychisch en moreel belast, dank zij de geperfektioneerde technieken*. Het hele materiële levenskader werkt negatief.

Op menselijk plan betekent dit dat de zgn. vooruitgang en welstand van de grote massa volkomen illusoir zijn, want men heeft het verlies van vanzelfsprekende

dingen, de biologische basis voor een gelukkig en gezond leven, slechts vervangen door, weliswaar meer winstgevende, ersatzen.

De kleine sociale sektor inzake woningbouw, die ondanks geweldige moeilijkheden toch tot zekere realisaties heeft geleid, wordt dan nog aan de basis aangetast door een listige propaganda vanwege de zgn. Home Builders, die zich sterk maken alle socializerende tendensen de vloer onder de voeten weg te nemen door van alle arbeiders eigenaars te maken, - senator Collin heeft het zelf letterlijk zo verklaard!

U ziet hoe bouwen, straten trekken, wijken uitbreiden, steden plannen gematerializeerde politiek is, voor het goede of het kwade.

Laat ik dan nog eens de vinger leggen op de Vlaamse wonde Brussel, en uw aandacht vragen voor de verfransingspolitiek die o.a. de aanleg van nieuwe villaen middenstandsbuurtten rond Brussel, ook ten noorden, gebruikt om de ziel van ons volk te vermoorden.

Het leven in de grootstad zonder sociaal equipment, als overstroming van de ruimte met amorfe, lelijke bebouwing, isoleert de mens, alléén te midden der massa. Zijn leven te midden van lawaai, duisternis en stank, in een vernederend en het oordeelsvermogen vernietigend arbeidsmilieu, maakt hem tot een gekonditioneerd, maar met gevaarlijke complexen getormenteerd wezen, dat een gemakkelijke prooi wordt én van de hidden-persuaders die hem naar steeds sterkere consumptie om de consumptie - d.i. om winst - stuwen, én van de politici die gaarne big brother willen worden, en dit dan ook zullen worden met de gratie der grootfinancie, als deze dit nodig zal oordelen, want het monster dat Hitler baarde, is niet dood, zoals Brecht ons beleerde. En inderdaad, de stad is een monster, waarvan de morbiede geest, mengsel van perfide propaganda, reklame en benzine, ook langs de beeldentaal van de T.V. de laatste gezonde lagen van het volk

besmet en intoxikeert.

Het ziet er inderdaad naar uit dat er geen Noorden meer is om op aan te sturen, en men mocht dit land enkele jaren na de bevrijding wel karakteriseren als ‘a fools paradise’. ‘Produceren en konsummeren in eendracht maakt macht’ schijnt wel het leidmotief te zijn geweest van de politiekers die tot vandaag toe het heft in handen hebben gehouden. Waartoe dit leidt, wordt bijv. geïllustreerd door de bouwpolitiek na de oorlog '40-'45. Er moest kolen zijn, primaire energiebron van België. Daartoe moesten er mijnwerkers zijn. Om mijnwerkers te hebben, schonk men allerlei voordelen aan de moedige lieden die er het voor een redelijk loon voor over hadden in de ingewanden der aarde te zwoegen. Men verschaftte dus goedkope leningen aan de gezinnen die bij de mijnen wilden wonen. Nu die mijnen stilgelegd worden, zitten de mensen daar in tragische toestanden gevangen, waaraan ook overschakeling naar andere bedrijvigheden en rekonversies slechts gebrekkige uitkomst kan bieden.

Het is een bijzonder tekenende vaststelling dat ONS land, dat na de oorlog met onbeschadigd equipment een periode heeft doorgemaakt van groeiende materiële welstand, wel geld heeft gevonden voor allerlei gekke dingen - o.a. het financieren van vreemde industrievestigingen die ons hier ter plaatse komen bekonkurreren, geld voor ontelbare straatjstrekkerijen, premies voor onzinnige De Taeye-huisjes en dgl., maar geen enkele schouwburg heeft gebouwd. Slechts enkele kulturele centra werden ingericht, en dan nog door plaatselijke besturen. Slechts enkele kleinere hospitalen kwamen klaar, maar bijv. het Middelheimhospitaal te Antwerpen houdt de architecten bezig vanaf 1946; het Administratief Centrum te Antwerpen - dat nochtans een essentieel instrument is in de 20e-eeuwse papierkultus - werd in 1953 begonnen en geraakte in 1967 pas in de eerste faze klaar.

Het Gents universitair hospitaal, vóór de oorlog begonnen, funktioneert slechts gedeeltelijk; het Leuvens dito is nog niet aan het eind van zijn lijdensweg.

De nieuwe Heyzelwijk, waar men van in 1956 mee bezig is en die in 1958 het show-piece van de Expo moest worden, was in 1966 ongeveer half voltooid maar met weglating van het essentiële sociale equipment, waarvoor men totnogtoe geen financiële middelen heeft gevonden.

Dit is weer karakteristiek voor de Belgische kortzichtigheid: we moeten de mensen huisvesten, een dak boven het hoofd geven, opdat ze als meerwaarde-voortbrengers zouden beschikbaar blijven. Opvoeding door zelfwerkzaamheid en operationele solidariteit wordt echter als overbodig en misschien wel als schadelijk geacht, want als de mensen hun verlatenheid voor de T.V.-post verwisselen voor samenkomsten met gelijkgeaarde burens, kunnen daar slechts eisen - die kosten - uit voortkomen. De mens is dus alleen, blijft alleen en moet alleen blijven.

Een Engelse kommissie heeft het 'Buchanan Report' opgesteld, dat prachtige voorbeelden levert hoe het verkeersprobleem in de bestaande stad op te lossen. Het zou echter zoveel kosten en zoveel lange jaren procedure en moeilijkheden opleveren dat de kommissie in kwestie geen uitweg ziet. In het kader van het privaat bezit van grond en produktiemiddelen, is de oplossing totaal onmogelijk. Maar ook de socialistische landen ontbreekt het aan energie en inzicht om de noodzakelijke herordering aan te pakken zoals het hoort. Zij moeten hun energie voor een groot deel besteden aan defensiemiddelen en bovendien is ook bij hen de visie op het heden en de toekomst door de oogkleppen van het verleden bepaald. Ze zijn aangestoken door de westerse razernij voor de produktie van dingen die in de hedendaagse wereld criteria van welstand worden geacht: auto's, ijskasten, mixers, radio's, foto- en film-

toestellen, eerder modieuze dan praktische kleren, zinloos toerisme, zinledige ontspanning van alle aard. Dit alles liever dan goed wonen, geestverheffende ontspanning, voldoende gespreide kultuurofbouw, schoonheid en stijl in het dagelijks leven.

Laten we de basisgegevens van het vraagstuk 'lelijkste land-lelijkste leven' nu eens samenvatten.

Ziekten waarvoor geen kruid gewassen schijnt

1. *het biologisch milieu wordt vernietigd en brengt het leven in gevaar;*
2. *het door de mens ingericht levensmilieu is verder onbruikbaar en ondermijnt de fysische en geestelijke funderingen van het individuele en kollektieve leven;*
3. *het produktie-apparaat groeit steeds in efficiëntie, maar wordt aangewend voor een kunstmatig gestimuleerde produktie van dingen die het meeste winst opbrengen of dingen die statusvormend schijnen;*
4. *het ontbreekt de massa aan kennis en bewustzijn om te ontdekken dat deze toestand in wezen een aanslag is op de waardigheid van individu én gemeenschap, een ondermijning van de mogelijkheid van een wezenlijk rijker-mens- worden, omdat de grotere beschikking over de produktie, samenhangend met de zgn. sociale vooruitgang en welvaart, slechts het verschaffen is van ersatzen die het teloorgaan van werkelijke levensrijkdom moeten vergoeden;*
5. *de progressieve ontarding van de mens door het ondermijnen van zijn oordeelsvermogen door steeds verdere specializatie, door de op verkopen van lorren gerichte propaganda van hidden-persuaders, door het binden van de simpele man van de straat door kredietverkoop en De Taeye-leningen voor het bouwen van de eigen woning. Dit alles leidt tot een versla-*

ving welke nooit zo diepgaand en effectief is kunnen zijn als nu, met de hulp van massapsychologie en de vele vormen van beïnvloeding, spionage en manipulatie;

6. wij staan Jus tegenover een in welstand, vooruitgang en vrijheid gekamofleerde slavernij, minder karikuraal maar even effectief als de toekomstbeelden van Huxley in *The brave new world* en goed op weg naar het *1984* van Orwell.

Hebben wij garanties daartegenover? We hebben toch een staatkundig stelsel, een Kamer, een Senaat, provincie- en gemeenteraden om ons te verdedigen?

Men moet geen groot politikus of filosoof zijn om het door te hebben dat het hele bestuursapparaat, leiding, bureaucratie, partijen en partij-idealen een innerlijk uitgeholde structuur vormen, die weliswaar in formele kwesties ons handelen blijven bepalen, maar in wezen volkomen achterhaald zijn wat sociale of gewoon algemeen-menselijke efficiëntie betreft.

Dit hele apparaat staat los van de reële probleemstellingen, in dienst van... de winst, en is nog slechts een dwangapparaat dat langs diverse materiële en geestelijke konditioneringsmiddelen de slaven de gewenste wegen doet bewandelen: zich vermenigvuldigen en verbruiken, bovenal niet denken, de wereld niet bewust beleven, niet begrijpen om te veranderen, wegdoezelen voor de T.V., complexen afreageren op het voetbalveld, misprijzen aankweken voor de wetenschap en haar bedienaars, de wetenschapsmensen aan boeien leggen, vergulde of echte kunst herleiden tot klownerie, de kultus van het geweld stellen boven iedere religieuze of filosofische betrachting naar het schone en het ware.

Wie doet er iets tegen?

Het is niet de bedoeling van deze brochure daarvoor de oplossing voor te stellen, wel bij zoveel mogelijk Vlamingen in het oor te schreeuwen dat het tijd wordt persoonlijk na te denken, persoonlijk te besluiten, per-

soonlijk te handelen.

Indien dit leiden moet tot nieuwe politieke groeperingen, die beseffen dat de organisatie van het levensmilieu een *kwestie is van hoe leven* en voor ons volk een *kwestie is van leven of dood*, dan moet het zo maar zijn.

Het lijkt er inderdaad té veel op dat onze huidige leiders zo sterk ingekapseld zijn in de denkpatronen en vormen van het verleden, dat ze tot de werkelijke vernieuwing, die morgen *levensvoorwaarde* zal zijn, niet in staat zijn en er dus vijandig tegenover staan. De vraag, gesteld in de oude film *Kühle Wampe*: ‘Wer soll die Welt ändern?’ en toen beantwoord met: ‘Denen die sie nicht gefällt’, kan op deze dag niet anders worden beantwoord. Van onder uit moet de hoogdringendheid van een oplossing worden opgedrongen en dit zal slechts kunnen als iedere medeburger de ogen begint te openen en *te zien*. Want het lijkt wel zo dat de meeste mensen in hun argeloze braafheid rondwandelen als slaapwandelaars.

Laten we wakker worden!

Het is hoog tijd dat we beginnen te denken...

Het urbanisme van ieder uur en overal

En laten we dan maar denken aan iedere dag die ons gegund is. Wat gebeurt er eigenlijk? En waar? En hoe?

Laten we beginnen bij het voornaamste lid van het gezin: het kind.

De wekker is veel te vroeg afgelopen, ook voor moeder, die nog een keer of wat is komen roepen dat het tijd is, hoog tijd, zó hoog tijd dat ge niet meer in school zult geraken.

Het wassen is gebeurd als bij een kat, amper de slaap uit de ogen gewreven aan de gootsteen, want een stort-

bad hebben we nog niet en een lavabo in de douchecel die er niet is, evenmin. En moe kan niet alles zien. We eten in de keuken, tussen gootsteen en gasvuur, dat gaat het rapst. De koffiepot en de boterhammen staan er nog van paps die al een half uur geleden vertrokken is. Het is acht uur. Dat het morgen is, valt niet te zien, want het licht moet branden; dat het regent, horen we wel aan het getokkel op het glazen dak van de veranda. Zo is de levende natuur toch aanwezig, hoewel het tuintje achter het pomphuis bijna compleet bevloerd is voor de zuiverheid en dus koer zou moeten heten. De palm in de hoek is trouwens dode natuur.

Gauw de boekentas onder moeders waakzaam oog gevuld met boeken en handwerkje. Alles samen een schromelijk gewicht, geperst in een aktentas, want de praktische ransel is nog niet in onze gewesten doorgedrongen. 'Kent g'uw les wel schat?' - 'Ja moe. Dag moe.' De gang door met de zwart-witte geometrische patronen, die een wonderlijke mystieke betekenis in hun gekompliceerd patroon schijnen te verbergen. Raar hoe we daar soms jaren nadien nog aan denken. De deur slaat dicht en de straat op, naar school. De hoek om. De tram komt juist aangerammeld. Proppensvol, maar voor een kind is er gauw plaats genoeg tussen de natte jassen. Moeilijk om het abonnement op te vissen. De tas is zwaar. Eindelijk de halte aan de lange straat naar school. Die school kozen moe en paps omdat er geen fatsoenlijke school in het voorgeborchte te vinden was. Dus maar naar de stad. De kosten voor een schoolabonnement kunnen er wel af en in de stadsschool leert ge beter Frans. Het is een drukke straat, met ettelijke dwarsstraten, maar Hilleke weet wat rood en groen licht betekenen en heeft de verkeerslessen in de school niet voor niets bijgewoond. Oppassen ook voor op- en afladende vrachtwagens, de honden, de paarden van de melkboeren, de haastig lopende voorbijgangers, die zulke peuters soms niet eens bemerken.

De school zelf is een respekt inboezemend gebouw. Een oud herenhuis met een monumentale ingangspoort, waar ons stukje mens telkens met ontzag binnenstapt. Ontzag voor Mevrouw de Direktrice, die wel honderd kilo moet wegen, honderd keer een kubieke decimeter water, vandaag last heeft van jicht, want ze woont in een vochtig huis, zonder zon.

In haar bureel brandt trouwens, zoals in de klassen aan de noordzijde, nog licht. Er is echter lucht genoeg, want de zolderinghoogte bedraagt 5 m. Er is een nieuwe school ontworpen op dezelfde plaats, maar de kredieten voor schoolgebouwen zijn juist verminderd door een besparingsgezinde regering.

De juffrouw doet haar best en 't is gauw tien uur, speeltijd. Ongelukkig is er geen plaats genoeg op de koer om te spelen en krijgt de bij het stilzitten opgehoopte jeugdige energie slechts uitweg door in een kring te wandelen onder toezicht van de strenge juffrouw Steenhart. Het uitzicht is anders niet zo slecht, er staat zelfs een boom in de tuin naast de school. Het is trouwens een heldhaftige soort boom, want hij moet het uithouden in de schaduw van een onlangs gebouwd bureelcomplex dat verantwoordelijk is voor verscheidene brillen in de lager gelegen klassen.

Eindelijk de twaalfurenbel. Hilleke gaat vrolijk naar huis, want het rapport staat vol goede punten en deze namiddag is het vrijaf. Gelukkiger dan vriendin Sabine, want die draagt in de tas een slecht rapport mee. Lessen slecht geleerd, huiswerk met té veel fouten - het kind woont in een zg. luxe-appartementsgebouw, met zóveel T.V.'s en radio's dat er nooit stilte heerst in het hoekje waar ze haar werk moet maken, en mama heeft zoveel tijd nodig voor haar permanent en haar hondje, dat ze niet kan helpen, en papa is biljartkampioen en altijd weg.

Op de derde tram is eindelijk een plaatsje. Het weer is opgeklaard, maar in de keuken brandt nog steeds

licht. Geeft niet. Zo dadelijk met moe naar het park, waar een zandbak werd geplaatst door het progressistisch gemeentebestuur. Als er maar niet te veel liefhebbers komen. Enfin, het is een heel eind vandaan en zo happen we toch wat lucht. Straks komt va en kunnen we samen naar de T.V. kijken, een boeiende gangsterfilm, met veel vechten. Gelukkig vandaag geen huiswerk.

Va is moe en zegt niet veel, maar is toch blij zijn dochter te zien. 'Hoe gaat het in school, schat?' - 'Goed, vake.'

Tijd om do-do te doen. Een beetje bang in 't donker, met die lelijke gangsters. Gelukkig was er de goede heldin van het stuk. Waarom is ons moeke niet zo mooi en klaagt ze van pijn in de rug?

Moeke had een zware dag. Er is geen openbare wasinrichting in de buurt, het 'wassalon' komt te duur uit en we hebben nog geen wasmachine. Na de was moest de boel nog geschuurd, boodschappen gedaan, genaaid aan een kleedje voor Hilleke, die overal uitgroeit. Het wordt met liefde gedaan, maar ook in de huiskamer, waar de naaimachine staat, is het licht niet te best en de elektriciteitsrekening was de laatste keer weer zo hoog. We hoorden in de T.V. hoe dat komt, maar wie doet er iets aan? Er zitten te weinig vrouwen in de regering.

We zijn nu al twee jaar ingeschreven bij de maatschappij voor goedkope woningen, maar er blijken geen centen te zijn om met de nieuwe wijk bij het park te beginnen. Met de gezondheid gaat het niet zo best. De ziekenkas betaalt wel terug, maar toch blijft het een zware last en durven we het niet aan een moderner 'kwartier' te huren. Een mens moet rekenen! Een operatie, heeft de dokter gezegd, is niet uitgesloten. Hij kan goed rekenen, zoals de meeste zijner kollega's. Laat er ons liever niet aan denken. We zijn gelukkiger dan zus. Ze heeft een huisje gebouwd met een De Taeye-premie.

Door mee uit werken te gaan, kon ze het bolwerken, maar haar man heeft in de chemische fabriek een slepende ziekte opgedaan en zit nu ganse dagen in de kleine tuin voor zich uit te staren. Van de studies van hun zoon, die altijd de eerste is in de klas, zal nu wel niet veel in huis komen.

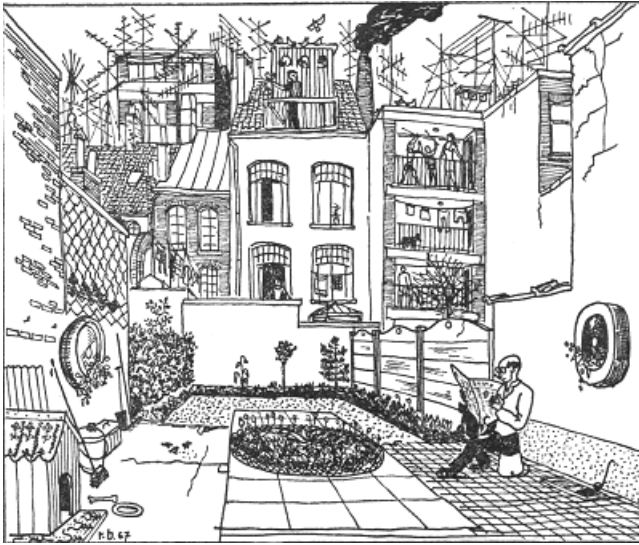
Gelukkig heb ik een goede man, die enorm zjin best doet op zijn werk. Hij is niet veel te zien, want hij is de ganse dag weg, maar gelukkig zijn er de zaterdag en zondag en hij helpt gaarne bij het huishoudelijk werk als ik mij niet zo goed voel. Ik voel mij echter slechts opgelucht als hij thuis is, want met dat verkeer kunt ge u altijd aan het ergste verwachten.

Het was ook een zware dag voor va. De fabriek ligt aan de andere kant van de stad. Per fiets is dat tweemaal per dag een hele tocht, en in dit land is het steeds vechten tegen regen of wind of beide samen.

Fietsen valt ook niet mee in de stad. Er zijn de slechte bestratingen, de ellendige tramrails en verder het steeds wilder autoverkeer. Het lijkt er soms op dat het hele geval door paniek aangegrepen is en ieder vooruit wil, al moest het over lijken geschieden. De Jef is gisteren nog met zijn brommer verongelukt in een gladde bocht, door de onvoorzichtigheid van een autobestuurder. We zullen hem zaterdag in 't gasthuis eens gaan bezoeken. Open beenbreuk enz. Zal hij nog goed zijn voor z'n job? En dan was hij nog afgevaardigde van 't syndikaat en niet zo goed gezien bij de direktie.

Met dat al stapelt men het hele centrum van de stad vol met hoge burelenklompen, die als magneten steeds meer verkeer aantrekken. Er is nu een reglement dat verplichtend parkeerplaatsen voorziet, zegt de T.V., maar de binnen en buiten rijdende wagens kunnen niet anders dan de straten dichter bevolken, zodat zelfs een fietser om 5 u. er niet doorgeraakt zonder tijdverlies en doodsgevaar.

Op het werk gaat het nogal. Met de nieuwe, sterkere

De individuele tuin. De werkelijkheid klopt niet met de droom!

lampen gaat het tekenen van telefoononderdelen, waarmee ik reeds van na de nijverheidsschool hier bezig ben, mij heter af, hoewel ik mij wel eens afvraag wat zin mijn werk heeft en waarom ik zelf over geen telefoon beschik. We zouden dan eens gemakkelijker kunnen afspreken met de oude vrienden van tijdens de legerdienst, waarvan we stilaan vervreemden, hoewel ze dikwijls vroegen om eens op bezoek te komen. Het zou voor de vrouw ook beter zijn eens naar die vriendelijke lui te gaan. Ze heeft zo weinig afwisseling in de banale buitenwijk waar we nu wonen. Er is daar zelfs geen supermarkt en in de krant spreekt men over kulturele democratie!

Vroeger was ik geen slecht korfballer en men vraagt nog steeds naar mij om mee te doen, maar het oefenterrein is te ver en de vrouw zit al zoveel alleen.

Terug naar huis. Het hele verkeer stopt, maar we geraken er door. De dagelijkse veldslag wordt gewonnen. Ginder de rookpluim boven de wasserij achter het hoekje. We zijn weer bij moeder de vrouw. Vanavond frites. Vrouw en kind zien er fris uit.

Het is goed thuis te zijn. Straks de kelder kalken. Er staat niets in, maar 't moet er proper zijn. Niet veel zaaks in de T.V. vanavond. 't Is die zageman weer over stedbouw...

Dit is geen fictie, lezer. Er zijn duizenden zulke gezinnen, wonend in zulke huizen. Er zijn er trouwens duizenden die het nog slechter hebben getroffen en in échte krotten wonen, met verscheidene huisgezinnen voor één W.C., één kraantje water in de wasbak in de trapzaal, slaaphoek voor kinderen in de slaapkamer der ouders, slaapkamers met broers en zusters bijeen. Het leven dat we heel in 't kort probeerden te schetsen, is dat van de grote meerderheid. Indien het kind door de schoolbus wordt afgehaald, betekent dit geen betere toestand, maar een nieuwe ersatzoplossing. De voorschoot grote tuintjes der De Taeye-huisjes geven noch

ruimte, noch natuur, maar ersatznatuur in mini-formaat. De huisjes zelf, opgesteld volgens bijzondere plannen van aanleg - zonder verbeelding, of volgens het toeval van door grondspekulanten er door gekregen verkavelingsplannen - meestal gebouwd volgens plannen waar de tussenkomst van de architect zich beperkte tot het zetten van een handtekening, zijn slechts ersatzwoningen, een overdekte en ingesloten plaats, maar geen woon-ruimte.

Alles er aan is vals. De gevel heeft niets met het plan te maken. Dit plan is een verzameling hokjes, met een trap om van beneden naar boven en van boven naar beneden te gaan. Het regent er meestal niet binnen. De gevel moet een illusie van welstand geven door pseudo-sluitstenen en namaak blauwe hardsteen en dito enkadrementen rond de ramen. In de ramen glas in lood voor de gezelligheid en tegen het binnenloeren. In de voordeur een gestandaardiseerd kunstijzerwerk. Naast de inkom een bloemenbak met plasticen... plant.

Vóór het voilen gordijn een 'Diane à la chasse', brons in plaaster, noch zichtbaar van binnen uit, noch te bewonderen door de voorbijganger. Voorhofje omzoomd door grintpad, dat bijna de hele ruimte bedekt. In de resterende vier vierkante meter vier tulpen en één geranium, een afsluiting van in puin vallend metselwerk met ijzeren poortje, dat niet meer draaien kan en dus maar blijft openstaan. Overdreven? Kijk rond. 99 % van wat na de bevrijding gebouwd werd, ziel er zo uit. We werden bevrijd van de barbaarsheid, maar bezet door de lelijkheid.

Herlees even de doorsnede van één dag leven van het gezin Peeters of Janssens. Vul maar in. Bij iedere verrichting in hun banale leventje komen ze in botsing met verkeerde dingen, steeds in verband met slecht bouwen, slechte stedenbouw, een ongeschikt levenskader, een levensplan dat geestelijk en fysiek domweg onmenselijk, ongevoelig, beestig en idioot is.

Is er dan niets aan te doen?

Men kan niet zeggen dat er nooit iemand zich bewust is geworden van het rottingsproces waarvan ons land - en het erin verblijvende volk - het voorwerp uitmaken.

Goedwillende sociale hervormers schreeuwden reeds luid van de daken - naar aanleiding van de wederopbouw van de verwoeste gewesten na 1918 - dat er iets gedaan moest worden. Eerst tijdens de laatste bezetting werd, onder de drang van de noodzaak sommige door oorlogsfeiten geteisterde stadsgedeelten terug op te bouwen, het fameuze besluit getroffen waardoor het begrip stedenbouw burgerrecht verkreeg, en dan nog op een aanvechtbare manier.

Het besluit van de sekretarissen-generaal, na de bevrijding bevestigd en daarna stilaan uitgebouwd tot een hele wetgeving, met adekwate administratie en administratieve hiërarchie, heeft werkelijk de stoot gegeven tot een schoorvoetende aanvaarding door onze van alle ordening warse medeburgers, van de noodzaak van plannen en regelingen, zij het dat ieder voor zich wel hoopt een gaatje te vinden om door te kruipen en zijn persoonlijke goesting door te drijven, volgens zijn persoonlijke belangen. Die gaatjes werden bovendien van overheidswege voorzien in de wet op de stedenbouw zelf die, naast het opleggen van plannen van aanleg voor het hele grondgebied - een wijze en noodzakelijke maatregel - die de aanwending van ieder stuk van de vaderlandse bodem moest vastleggen, ook voorzag in de mogelijkheid de onaangename nadelen van deze ordening, die immers de geldwaarde van de gronden zou beïnvloeden, althans in hun onderlinge verhouding, te omzeilen door verkavelingsplannen die op gewoon advies van bepaalde diensten toelaten alle mogelijke terreinen in stukken te verkopen vóór er een bijzonder plan van aanleg bestaat, met het oog op latere bebouwing.

Het is vanzelfsprekend dat deze truuk, door een vrijheid en vooruitgang minnend minister in de wet ingelast, deze wet tot een dode letter maakt. Het wezen van stedenbouwkundige voorschriften is immers juist de gemeenschap te beschermen tegen individuele uitpattingen, d.i. ongerijmde operaties, die slechts ingegeven worden door persoonlijk geldelijk belang.

Men heeft aan het hoofd van de hiërarchie een reeks persoonlijkheden met kunde en goede wil geplaatst, maar wat kan men met goede wil als het hele regime gebaseerd is op het verdedigen van de belangen van enkelen tegen de belangen der gemeenschap?

Is het dan te verwonderen dat allerlei door niets dan geldhonger te wettigen monsters in de hemel van Brussel een wilde rondedans komen uitvoeren? dat de spekulanten met hun afschuwelijke 'de luxe' produkten het gelaat van onze steden voor een lange toekomst mogen bepalen? dat de krotten niet verdwijnen? dat er van ware sanering niets komt? dat ons kultureel patrimonium - de oude stadskernen - systematisch wordt afgebroken ter wille van een onzinnig verkeer?

Het zou nochtans niet moeilijk zijn richtlijnen te vinden voor een menselijke stedenbouw. Men heeft slechts het leven na te gaan van een gewoon gezin, zoals het hiervoren geschetste - de redelijke behoeften op te sommen en er de direkte, vanzelfsprekende oplossing aan te geven.

Een urbanisme voor de gewone man

Wat zijn daarvoor de voorwaarden?

1. Een nieuwe formulering van de doeleinden van de stedenbouw die in dienst van de mens, d.w.z. van *alle* mensen, moet gesteld worden en niet mag ingaan op de private winst oogmerken van enkele haaien. *Deze*

herformulering, welke dringend noodzakelijk is, moet het werk zijn van techniekers, die naam waardig.

2. Het in het kollektief bewustzijn doen doordringen van deze begrippen, opdat hun noodzaak door de meerderheid zou begrepen worden. *Dat is de taak van politiekers, die naam waardig.*
3. Het veroveren, want dit is de juiste term, van de machtsmiddelen waardoor een stedbouw die de mens verrijkt, een bevrijdende organisatie van het levensmilieu, zou mogelijk worden en praktisch doorgevoerd. *Dit is de opgave van alle vooruitstrevende Vlamingen, die naam waardig!*

Wat zijn nu de fundamentele behoeften waaraan door het levenskader moet tegemoetgekomen worden?

Ze zijn gemakkelijk te formuleren door alle negatieve elementen uit het leven der familie Peeters eenvoudig om te draaien.

We zegden immers reeds dat het om een fundamentele omwenteling gaat. In de eerste plaats is er het onlustgevoel, af te hangen van niet beheerste of gekende maatschappelijke machten, dat plaats moet maken voor levenszekerheid, die slechts kan gebaseerd zijn op medezeggenschap inzake het maatschappelijk, d.i. politiek *én* economisch bestel. Hierop heeft stedbouw echter geen beslissende invloed. Het is eerder de aard van een maatschappelijke orde, of wanorde, die de stedbouw-kundige orde, of wanorde, bepaalt.

Zonder deze faktor kan er echter van vrijheid, d.i. erkenning der noodzaak, in medeverantwoordelijkheid, geen spraak zijn.

Eens *deze* vrijheid verzekerd, volgen echter andere vrijheden, t.t.z. de praktische verwezenlijking van de beschikking over zekere normale wenselijkheden die thans buiten bereik blijven.

Normale wenselijkheden zijn:

1. *dàt wat ons een volwaardig biologisch bestaan kan verzekeren:* de primaire elementen licht, lucht, zon,

ruimte, groen; mogelijkheid tot spontane en georganizeerde beweging; mogelijkheid tot ongekunsteld contact en verkeer met het andere geslacht.

2. *dàt wat de mens geestelijk verrijkt* - en dan zijn de zojuist opgesomde factoren vanzelfsprekend eveneens van belang - buiten de mogelijkheden van leren en zich ontspannen, in het woonmilieu, door de aanwezigheid op de juiste plaatsen van de instrumenten daartoe: kulturele centra, bibliotheken, musea, jeugdcentra, ruimten voor het beoefenen van hobby's, het scholensysteem.
3. In toepassing van 1. is normaal al wat het materiële bestaan moet verzekeren: de gezondheidscentra, prenatale en zuigelingenkonsultaties, rustoorden van alle aard voor jongeren en ouderen van dagen, en daarnaast het hele distributieapparaat van winkels, markten, supermarkten, enz. met het equipement van veilingen, magazijnen, koelkasten, enz.
4. Normaal is verder vanzelfsprekend het hele productieapparaat zelf en het verkeersequipement aan wegen, spoorwegen, metro's, trams, enz. dat aan dit alles de nodige verbindingsmogelijkheden verzekert.

Het is overbodig te onderlijnen dat dit alles in een hiërarchische rangorde is onder te brengen en te organiseren en dat het vanuit het standpunt van de auteur gezien, logisch is daarbij religieus leven, civiele leven en cultuur bovenaan te stellen als bekroning en de materiële basis als fundament, dus onderaan.

Het is omdat onze tijd praktisch uitsluitend op productie en verkoop van productie gericht is, dat het hele levenskader ontaardde tot een onnoemelijke chaos, waarin alles en nog wat te koop is, eigenlijke cultuur onmogelijk is geworden en wij als Vlamingen gevaar lopen gewoon te verdwijnen.

Indien wij echter bovenstaande richtlijnen, die in de donkere keuken en te midden van de verkeersrodeo zouden kunnen bedacht zijn, als basis nemen, dringen

zich de eigenlijke planoplossingen als vanzelf naar voor. Een beetje visie volstaat dan om de grote lijnen van een *bevrijdend* fysisch milieu te ontwaren, waarin ons volk als geheel en de leden van dit volk individueel, zich zouden kunnen ontwikkelen volgens de positieve eigenschappen welke er, ondanks de eeuwenlange verdrukking, nog steeds in schuilen. Het zal een sterk geloof en harde inspanning kosten, want geen land is door de menselijke bezetting zo erg mishandeld als het onze, op dit ogenblik *het lelijkste land ter wereld*.

Onze opdracht is niet makkelijk: iets maken uit de chaos, a.h.w. een nieuwe scheppingsdag organiseren!

Voor alles en boven alles stel ik dan dat we alle levensfuncties samen als een eenheid beschouwen, op basis van de *zelfverwezenlijking van de mens*, 't zij we deze op godsdienstige grondslag willen zien, 't zij de volgens mijn inzicht even religieuze betrachtting het mens-zijn zo intens mogelijk in het *totale zijn* te beleven.

Deze beide strevingen beogen eigenlijk hetzelfde resultaat in de menselijke geest en we mogen ze, meen ik, als twee benaderingswegen naar dezelfde diepere waarheid betrachten. Het is echter deze diepere religieuze kern, die alle levensverrichtingen moet doordringen, die het mens-zijn uitmaakt.

De mens slechts als een deel van het produktie-apparaat beschouwen, is de intrinsieke superioriteit van de mens boven het dier ontkennen.

Het fysisch levensmilieu moet dus op de erkenning van de diepere eenheid van het geheel der levensfuncties gesteund zijn en op de bewuste beleving ervan aansturen.

In de plaats van het huidige antagonisme, tussen bijv. wonen en arbeid, of arbeid en ontspanning en opvoeding en dgl., moet door de organisatie en vormgeving der ruimte een heiliging, of zo u wilt, een verfeestelijking van alle functies gesteld worden. Dit wil zeggen dat de woning tempel wordt, de tempel woning,

de fabriek en Kei kantoor tempel, enz. Ik vrees dat dit alles geweldig utopisch klinkt en u niet inziet hoe dit zich kan materializeren tot stedenbouw, *de kunst van het organiseren van het menselijk levensmilieu*.

Eén woord kan misschien de tendens uitdrukken welke ik aan de vormgeving van ons levensmilieu zou willen opgelegd zien, nl. het woord 'sakraal'. Alle functies sakralizeren.

Nemen we de moeder in de keuken: de moderne keuken is vanzelfsprekend functioneel, d.w.z. alle functies wikkelen er zich rationeel af. Dat is echter niet genoeg. Denken we er aan dat deze moeder het brood snijdt voor haar echtgenoot en kinderen, en er treedt reeds een hogere waarde te voorschijn, afhankelijk van deze eenvoudige verrichting. Zo voortredenerend, is de familiewoonst niet enkel een schuilplaats tegen regen en wind, waar men gerust slapen kan, maar ook en vooral een plaats waar het leven geheiligd wordt en bewust beleefd. Het is mijn diepe overtuiging dat dit door de architectuur en, op breder plan, door de stedenbouw bevestigd en bevorderd kan worden. Het totale levensmilieu is met al zijn differentiaties toch ten slotte niet meer dan een bredere projectie van de woning. Ieder van ons woont binnen de muren van een gebouw, maar het hele land waar we thuishoren, is niet minder de woning van ieder van ons, en we zijn er verantwoordelijk voor dat ze zuiver en waardig is, dus tevens Vlaams.

Het verkeerde der tegenstelling tussen zgn. edele en zgn. vulgaire functies is de eerste urbanistische hervormers al opgevallen. De tuinstad-heweging in Engeland beoogde immers vanaf het begin een syntese van wonen en werken in een harmonisch georganiseerd geheel.

Ook de nieuwe satellietsteden in Engeland worden van een logisch gesitueerde zone voor industriële ontwikkeling voorzien. Men kan deze vestiging echter niet

planmatig doorzetten, omdat de industrie in private handen is, maar moet er de nijverheid door speciale voordelen heen lokken, zoals men dat ook hier doet in de links en rechts door drukkingsgroepen opgedrongen industrieparken.

Laten we ons hele Vlaanderen van morgen opvatten als een *totaal kunstwerk*, waarvan alle onderdelen elementen vormen voor een gezamenlijke uitwerking, etisch en estetisch, sociaal en civiek, vrijheid door orde!

Wat nu de *basis* betreft, de economische substructuur, het lijkt mij dat het onmogelijk is geen rekening te houden met *het feit België*, aanleunend bij het Ruhrindustriegebied, het Noordfranse industriegebied, de Luxemburgse metaalnijverheid en, in relatie met de Nederlandse nijverheden en verkeerswegen, stromen en kanalen.

Vlaanderen en Wallonië maken een economisch geheel uit, bestuurd door de groot-financie en de trusts, gevestigd te Brussel. Het is erg, maar feiten zijn feiten. De noodzakelijke decentralisatie van de economische macht schijnt mij binnen het kapitalistisch systeem onmogelijk. De ontwikkeling van dit economisch stelsel gaat immers steeds verder in de richting van groeiende concentratie, niet alleen nationaal, maar ook internationaal, in het klein Europa, het groot Europa en op wereldplan. Of ons economisch leven weldra compleet vanuit New York zal bepaald worden, is slechts tegen te houden door effectieve uitoefening van de economische macht door het volk in zijn geheel, d.w.z. door economische democratie. Het is voor iedereen begrijpelijk dat totale planning van het fysisch levensmilieu onmogelijk is als lieden in verre hoofdsteden naar believen ons productieapparaat kunnen regelen zonder dat het Vlaamse belang daar ook maar voor één gram gewicht zou in doorwegen (denk aan de sluiting van de aluminiumfabriek te Burcht). Geen gezonde basis voor ruimtelijke orde zonder economische democratie!

Er is hier nog een voorafgaandelijke kwestie aan te raken, nl. de beschikking over de grond. Het spreekt vanzelf dat men het gebruik van de grond voor zonerings, o.a. ook voor de nijverheid, slechts volstrekt regelen kan als men er meester over is, zoniet vervalst de spekulatieve waarde de absolute waarde, die ik gaarne noemen zou: de volkswaarde.

De grond moet dus gemobiliseerd worden door staats-, provinciale en gemeentelijke regie; die grond mag bovendien nooit weer aan privaatspersonen afgestaan worden. Vrije beschikking over de grond door de gemeenschap is de primordiale voorwaarde voor planning in dienst van de mens. Door de huidige versnippering van de grond is dit in Vlaanderen driedubbel nodig. Het schijnt mij overigens inzake planning van belang dat het produktieapparaat, qua organisatie en ruimtelijke situering, nu reeds zo goed mogelijk funktioneert, omdat dit vanzelf leidt tot het blootleggen van de tegenstelling tussen de hedendaagse, op totale koördinatie gerichte technieken en de private beschikking over de produktie. De ontwikkeling naar groepering der economische macht in nationale en supra-nationale trusts maakt de weg tot de onvermijdelijke socializatie niet minder steil, maar rechtlijner.

Dit brengt mede dat de ideeën over ruimtelijke ordening vanuit een progressistisch standpunt over een zekere afstand parallel kunnen lopen met de neo-kapitalistische belangen, d.w.z. dus de ruimte ordenen met het oog op een rationele produktie. Deze ordening, die tot nog toe in de praktijk er een is van proberen, gelukken en mislukken, kan nu reeds nagestreefd worden door opgelegde situering van bepaalde industrieën door staatsplannen, in verband met de toevoer van energie en grondstoffen en het vervoer en verdeling der produktie zelf.

Het nationalizeren van de energie zou daartoe een mogelijke en wenselijke aanloop zijn en de mobilizatie

van de grond door grondregie evenzeer. Het spreekt vanzelf dat, enerzijds, zo iets rekening moet houden met het bestaande productieapparaat, het stelsel van vervoerkanalen, stromen, spoor, weg, enz., maar anderzijds vooral met de menselijke implicaties, de voorhanden zijnde arbeidsreserve, de over te schakelen arbeidskrachten, de graad van ontaarding van bepaalde industriegebieden, de te bewaren natuurreserves, de voorhanden zijnde samenhangende terreinen.

Vanuit een vooruitstrevend standpunt is het niet genoeg ergens waar werkloosheid heerst, wegens de teloorgang van een aloude bedrijvigheid, er zo maar welkdanige nieuwe nijverheid in te planten. Men moet vertrekken van de arbeidstradities, de kundigheden der bevolking, de bewust gevolgde betrachting om het materieel welzijn en de kulturele verheffing te bevorderen, zoniet loopt men gevaar de sociale ontbinding te zien volgen op de ontaarding van de lokale economie.

Er moet bovendien aangestuurd worden op totale koördinatie der nieuwe ontwikkelingsgebieden, opdat ze niet in onderlinge concurrentie de idee zelf van ordening zouden ondergraven.

Hier lijkt mij een aangewezen taak te liggen voor de verschillende arbeiderssyndikaten. Het gaat immers over ordening vóór of tegen de arbeidersbelangen en deze zijn, in 't groot gezien, identiek met het volksbelang. Ik bekeek hier trouwens een sektor waaraan nu reeds gewerkt wordt door allerlei officiële en semi-officiële instellingen, meest met zeer goede bedoelingen gesticht en aan de arbeid gehouden. Veel moeilijker is het echter gedeeltelijke resultaten te behalen in andere sectoren - wonen, ontspanning en cultuur, civiek leven en het daarbij aansluitende verkeer - omdat deze sectoren financieel niet renderend zijn.

Zelfs de probleemstelling komt daar niet buiten de kringen der specialisten, zodat van de praktijk helemaal

niets komt dan de sporadische, veel te beperkte verwezenlijkingen van de Nationale Maatschappij voor Huisvesting of, erger, de tegen de logische evolutie gerichte, noch hoeft noch huiswijken van de Nationale Maatschappij van de Kleine Landeigendom.

Dus eerste noodzakelijke taak: steeds maar opnieuw hameren op *totale planning*.

Hoe zien we dat *konkreet*?

Mij dunkt dat wij het komplette organisme van ons land als ziek mogen beschouwen. Het moet genezen worden met medicijnen en met chirurgie. *Medicijnen* voor het bestaande ruimtelijk complex, *chirurgie* om een nieuwe structuur in te enten op de overgeleverde opbouw.

De oude structuur, ‘de dorpken en steden’, en het bestaande wegennet leveren a.h.w. een haarvatensysteem waarin wij een goede bloedcirculatie en soepelheid moeten mogelijk maken.

De nieuwe structuur die wij daarover moeten leggen, moet beantwoorden aan de tendensen welke wij heden kunnen vaststellen en vooral voor morgen kunnen verwachten.

De nieuwe structuur, d.i. het totale stelsel van woon-, cultuur- en productieëlementen met hun onderlinge verbindingen, dient het geraamte te vormen waar én het gezondgemaakte bestaande levenskader, én het te scheppen nieuwe levensmilieu kunnen aan vastgehecht worden, met vrijwaring van alle toekomstmogelijkheden.

Het zal noodzakelijk blijken daartoe diepgaande wijzigingen te aanvaarden in ons door het bestaande levensmilieu opgedrongen begrippen over wonen, arbeid, ontspanning en cultuur, civiek leven en verkeer en daarenboven de pijnlijke operatie van de mobilizatie van de grond door verschillende vormen van regie onverbiddelijk door te voeren!

Een eerste voorbeeld daarvan betreft de traditionele begrippen over ruimte en tijd.

Uit het tijdperk der voetgangers en koetsrijders hebben wij iets overgehouden van de neiging onze woon- en werkplaatsen zo dicht mogelijk rond een middenpunt, meestal dubbelhoofdig civiek-religieus en economisch (de markt), te groeperen. Dit gaf aanleiding tot de concentrisch georganizeerde stad, waaruit radiale wegen in alle richtingen uitstralen. Zelfs nu blijft deze tendens gehandhaafd, waardoor mensen die in de hoofdstad werken, zich eerst naar een lokaal centrum moeten begeven om er het vervoermiddel, trein of bus, te vinden dat hen naar het centrum der hoofdstad brengt van waaruit zij dan opnieuw straalsgewijs hun arbeidsplaats bereiken. Het hele land is aldus een konglomeraat van centra die ieder voor zich geleidelijk het hen omringende platteland opeten en de ruimte vernietigen.

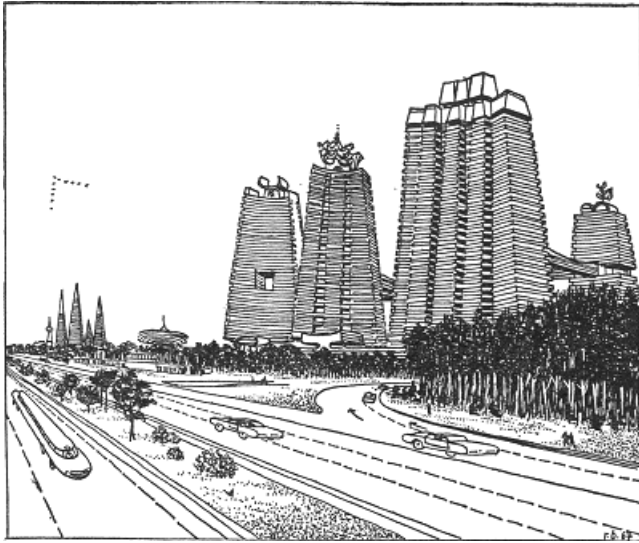
In de plaats daarvan dienen wij een opvatting te stellen welke enerzijds de ruimte zoveel mogelijk eerbiedigt, met de daarin thuishorende bedrijvigheid, in hoofdzaak de landbouw, en daarnaast het element *tijd* stelt boven het overgeleverde *ruimtebegrip*.

We weten immers dat het 20 minuten vergt om van Mechelen naar Antwerpen te komen, dus nog minder tijd dan vanuit Kontich, Oude-God, enz. Dit is minder dan van Oude-God per tram naar het Centraalstation van Antwerpen.

We weten immers dat een kwartier volstaat om langs de autoweg van Herentals naar Antwerpen te geraken, minder tijd dan van Deurne naar het Centraalstation.

Hieruit volgt dat wij, ons principe van maximale vrijheid van beweging volgend, de woon- en arbeidsgebieden *lineair* moeten ontwikkelen langs verkeerskanalen van maximale capaciteit en veiligheid, en niet meer domweg concentrisch zoals mierenhopen, met de stelselmatige waardeverhoging van de voor bebouwing in aanmerking komende terreinen ringsom.

Uitgebreid tot op de schaal van ons land, geeft dit

Een element uit de lineaire woonstad: wonen in de hoogte, midden natuur en ruimte, het verkeer buiten de woonwijk, scholen en dgl. In het groen gedecentraliseerde cultuurcentra, in het midden meditatie op de tope.

een geheel van lineair zich aaneenschakelend produktiegebied, van Antwerpen naar Liège, van Liège naar Centrum en Borinage, van Mons en Charleroi naar Lille, Roubaix, van Antwerpen naar Gent, van Gent naar Brugge en Kortrijk, vandaar alweer naar Noord-Frankrijk, een vertikale as Nederlandse grens-Antwerpen, Brussel, Centrum. Toegangspoorten te water: Zeebrugge, Gent, Antwerpen; te land: Liège, Centrum, Kortrijk.

Deze produktiegebieden beschikken al over verkeerslijnen, maar moeten voorzien worden van gespecialiseerde autowegen voor vervoer van grondstoffen en produkten. Parallel daarmee de woonzones, in verbinding met de industriële arbeidszones enerzijds, met de gerationaliseerde landbouw anderzijds.

Deze woonzones moeten verbonden worden met de bestaande centra van cultuur, civiek leven en ekonomie door aan het personenverkeer voorbehouden autowegen en later door vanuit de bestaande steden uitstralende metro's, onderaards aldaar, bovenaards elders.

Vanuit een standpunt van urgentie, rationele aanwending van industriële bouwmethodes en wéér maximum vrijheid, schijnt mij dat de toekomstige woonwijken hoofdzakelijk in hoogbouw moeten opgevat worden, zij het met een naar de open ruimte van het platteland toenemende verhouding aan gegroepeerde laagbouw.

Het zou onverantwoord zijn, verder aan te sturen op individuele bouw, zoals de meeste politieke groeperingen thans doen. Gezien de snelle stijging der wooneisen - dus het uitzwermen naar buiten - en de uitbreiding van het individuele autobezit, duurt het geen tien jaar meer of ons hele land is één afzichtelijk voorgeborchte waar de natuur en open ruimte zoekende bouwers er in gelukt zullen zijn alle natuur afdoend en definitief te vernietigen.

Er passen hier geen halve maatregelen. Wij *moeten* de grond zoveel mogelijk vrijhouden, wij zijn met velen

op een klein terrein. Wij weten dat de voldoening van de hedendaagse normale wooneisen slechts door industrieel bouwen, d.i. in massa bouwen, en door verregaand materieel equipment, d.i. in de hoogte bouwen, te realiseren is. De studies van Le Corbusier, Gropius en vele anderen tonen aan dat de hoogbouw, mits met visie en verbeelding opgevat en los van de idee van grond- en woningspekulatie, meer ware vrijheid aan de bewoners kan schenken dan de traditioneel opgevatte en gegroepede eengezinswoning.

Laat ik maar even wijzen op de slogan 'les terrains artificiels' van Le Corbusier, die hoogbouw voorstelt met vrije indeling der flats volgens de behoeften en luimen der bewoners.

Mag ik ook uw aandacht vragen voor een laatste ontwikkeling, waarbij de beschikking over een woonruimte onafhankelijk wordt van een bepaalde plaats, nl. de rotels, waarbij men eigenaar wordt van een zekere kubiekmaat woonruimte en waar men mag over beschikken op de plaatsen waar men zich achtereenvolgens bevindt.

Dit klinkt meer utopisch dan het in wezen is, vermits de groeiende vrije tijd immers meer en meer aanleiding geeft tot het wonen op verschillende plaatsen, volgens de gang der jaargetijden: in een flat in de winter, in een bungalow in de weekeinden, in een chalet in de wintervakantie, een tenten- of huttenkamp in de zomervakantie, enz. Het begrip vrijheid schijnt immers meer en meer vast te hangen aan de fakulteit om zich, zoals vele zondagsrijders, te bewegen, ook zonder zin, tot grotere vreugde van de uitbaters van benzinstations.

Met die lineaire stad is overigens geenszins bedoeld een nieuwe uitgave van de pest der lintbebouwing waartegen de gezamenlijke honderden plannen van aanleg, die zogezegd de uitbreiding van onze agglomeraties regelen, nog geen stro in de weg hebben gelegd.

Wij moeten aansturen op organisch samenhangende,

d.i. compleet uitgeruste wooneenheden, die zich op de mooiste plaatsen in het landschap zouden inschakelen, geïsoleerd van het groot verkeer, maar in directe verbinding ermee - dus als een keten gestrekt langs de personenautowegen, niet imperialistisch de landbouw bedreigend, maar ermee in symbiose en leidend tot de opheffing van de betreurenswaardige tegenstelling tussen stad en land, met de bekende nefaste gevolgen.

Deze keten van nieuwe centra vervangt de koncentriscche uitbreiding der bestaande agglomeraties, welke te allen prijze moet worden stopgezet. Ze moeten de uitzwermende bevolking uit de versleten steden opvangen en aldus de sanering en genezing ervan mogelijk maken. Deze sanering behelst dan in hoofdzaak de splitsing der amorf geworden opeenstapelingen van huizen en werkplaatsen in logisch gehiërarchizeerde wijken, met eigen identifikatie door bestemming en ligging.

Deze lineaire ontwikkeling beoogt verder het brengen van vernieuwings-elementen van kulturele en sociale aard in het bestaande ruimtelijke geheel en de mogelijkheid een grondbeleid op grote schaal door te drijven. Bij het woonsysteem behoren een scholensysteem en de verdere sociale verlengnissen van de woning. Denken wij bijvoorbeeld aan een keten van kultuurcentra welke periodisch een deel van de inhoud van onze musea of ook ware levende kunst zouden tonen, het toegankelijk maken van de boekenschat der grote stadsbibliotheken langs de bibliobus, enz. U ziet, het gaat om een strategie en een taktiek voor het scheppen van *een bevrijdend levensmilieu*. Het schijnt mij niet alleen mogelijk maar vooral noodzakelijk voor de verdere ontwikkeling van ons Vlaamse volk dat allen die met die bevrijding begaan zijn, hun inspanningen groeperen, ook in bovenpartijverband. De ordening van het levensmilieu lijkt mij een ciment dat tot de eenheid van alle vooruitstrevende vlaamsvoelenden kan leiden.

Dit alles is niet meer of niet minder dan een totale

oorlog, met de stedebouw als wapen, voor het verwezenlijken van een bevrijdend levenskader. Deze oorlog kan maar gewonnen worden als alle Vlamingen hun rol in de strijd beseffen.

Wij hebben te kiezen: voortzetting van een traditie van *laisser-faire*, *laisser-aller*, en totale teloorgang van dit land, zijn volk en wat er nog rest aan cultuur; of een nieuwe politiek, geïnspireerd door de wetenschap, gebaseerd op de techniek en gericht op een totale renovatie. Het geval dat wij op te lossen hebben, is: *Vlaanderen*, niet alleen als uitzicht, maar als ziel en lichaam.

Welke zijn de *positieve, moed gevende* feiten?

In de eerste plaats:

1. de arbeidzame bewoners - ze worden immers razend als men hun de arbeidsgelegenheid ontnemt;
2. een enorm produktieapparaat dat, gebruikt ten voordele van het volk, geluk en voorspoed kan brengen;
3. een vruchtbare bodem die, mits organisatie en herwaardering van de landbouw, aanzienlijk tot het welzijn kan bijdragen;
4. een prachtige ligging, in het dichtst bevolkte gebied van de wereld, aan de monding der grote rivieren, met het omvangrijkste verkeersequipement ter wereld inzake wegen, spoorwegen, kanalen;
5. het beschikken over niet verknoeid natuurgebied: de Ardennen, en genietend van de nabijheid van een niet bedreigd natuurgebied: de zee.

Welke zijn nu de *negatieve* elementen?

1. verslaving aan verouderde denkpatronen, hyperindividualisme en daarbij gebrek aan nationaal en sociaal solidariteitsbewustzijn; tegenzin voor orde en discipline, instinktieve weerzin voor nieuwigheden, maar bevattelijkheid voor politieke demagogie;
2. als gevolg van 1., taal- en sociale barrières, materialistische instelling; konservatisme op alle gebied;

3. kulturele armoede, slechte smaak, nieuwe-rijken-mentaliteit;
4. tegenzin voor iedere planning, die als een aanslag op de heilige vrijheid wordt aanvoeld;
5. teugelloze uitoefening van de zgn. vrije onderneming, met als gevolg een economische anarchie die bij een eventuele regressie of economische crisis zeer snel tot een onoverzienbare ramp zou leiden: free enterprise... et après nous le déluge;
6. ontzaglijke verspillingen aan geld en energie door een planloze ontwikkeling die achter de feiten aan draaft en door de demagogie van kortzichtige café-politiekers.

Positief tegen negatief afwegend, komen we tot het resultaat dat wij als volk, samen met de Walen, als federatie van volken, tot iets in staat zouden zijn maar onze krachten totnogtoe wel deerlijk hebben verspild. Wij hebben biefstukken en auto's, maar bewonen arme of rijke krotten. Wij hebben een afschuwelijke Mont des Arts, maar bouwden na de oorlog geen enkele schouwburg. Wij maken ruzie over de honoraria der geneesheren, maar komen er niet toe nieuwe hospitalen te voltooien die sedert jaren in aanbouw zijn. Wij kopen tanks en vliegtuigen die zullen verouderd zijn tegen dat ze ons zullen afgeleverd worden, maar zullen geen geld hebben om de noodzakelijke universiteiten te bouwen.

Dit alles is vreselijk om schrijven. Ik doe niet het minst aan welke politiek ook - ik spreek slechts als architect, iemand die van orde en schoonheid houdt en hard roept om niet medeplichtig te zijn aan de chaos en de lelijkheid die over ons heen gaan als een stinkende vloedgolf!

Kàn het dan anders?

Natuurlijk kan dat! Het volstaat logisch te denken en dan planmatig te handelen. We kunnen zo hard fietsen en voetballen, laten we eindelijk proberen eens te denken.

Laten wij België - Vlaanderen en Wallonië - behandelen als een samenhangend organisme dat ziek is maar genoeg levenskracht bezit om *het schoonste land ter wereld* te worden, de Stad België.

Laten we de krachtlijnen nagaan, de noodzakelijke samenhang der produktiegebieden, de verkeerslijnen, de centra vaststellen waar leiding en cultuur zich logisch bevinden.

Laten we overwegen of het land nog verder in bouwgronden mag worden versnipperd, ofwel of bouwen en wonen niet beter stelselmatig gekoncentreerd zouden worden in daartoe passende zones, daar waar het werkelijk schoon is om wonen.

Laten wij de toekomstige ontwikkeling verzekeren door het land zoveel mogelijk van bebouwing en wegen vrij te houden, en dus in de hoogte bouwen.

Laten wij alle natuurgebied als heiligdom bewaren - we zullen het in de toekomst dringend nodig hebben - om er ons van te vergewissen hoe ons land er eigenlijk uitziet.

Laten wij het natuurlijk gegeven milieu bewaren en uitbreiden door de aan verkavelingen prijsgegeven, nog in natuurstaat verkerende terreinen aldus terug vast te leggen.

Laten we de grond mobilizeren door gemeentelijke en staatsregie.

Laten we de produktie ruimtelijk organiseren in een samenhangend systeem, ontworpen met het oog op de toekomstige bronnen van energie, de toekomstige produktiemethoden, automatie, enz., en met het oog op een natuurlijk evenwicht - voor zover dit nog te bereiken valt - tussen landbouw en industrie. En laten wij niet vergelen dat, wil de hele mensheid in het jaar 2000 geen hongersnood kennen, het landbouwendement met 3 dient vermenigvuldigd, wat zeggen wil dat de landbouw naar industriële methoden moet overgaan.

We kunnen zo verder gaan, maar ieder lezer kent,

beter dan ik, verbeteringen op zijn gebied.

Dit land is niet groot; zou het onmogelijk zijn een stukje grond van 300 bij 300 km., dat men op 3 uur in alle richtingen kan doorrijden, tot een goed funktionerende machine te maken? Maar dan ook tot een land waar het goed en schoon om leven is? Het een heeft geen zin zonder het ander, maar we moeten er iets voor doen. Wat te doen?

De herordening van het land zal zoveel inspanning vergen als een oorlog. Voor deze vreedzame oorlog moeten we mobilizeren.

1. *De grond mobilizeren!* D.w.Z.:

- a. deels alle nog bebouwingsvrije grond opkopen of onteigenen en vervolgens groeperen, zodat het opmaken en uitvoeren van goede plannen mogelijk wordt;
- b. deels de eigenaars van de grond zelf dwingen hun terreinen tot samenhangende gehelen bijeen te brengen - stichten van eigenaarssyndikaten;
- c. de overheid moet ordenend overkoepelen door grondregie, op alle trappen van de beheersing der ruimtelijke ordening, d.i. nationaal, provinciaal of regionaal en gemeentelijk;
- d. de meerwaarde van gronden door publieke werken moet terugkomen aan de gemeenschap;
- e. in geen geval mag door openbare besturen of parastatale organismen grond aan privé-personen verkocht worden;
- f. grond mag door openbare besturen of parastatale organismen slechts voor gebruik voor een bepaalde tijdspanne afgestaan worden, waarna het volle eigendomsrecht van de grond met wat er op staat terug aan de gemeenschap komt.

2. *De produktiemiddelen mobilizeren!* D.w.z.:

- a. de sleutelindustrieën (ook de bouwnijverheid) nationalizeren;
- b. door kredietpolitiek de planmatige ordening der

produktie opleggen;

- c. de staat, provincies en gemeenten moeten een overwegend aandeel hebben in het beheer van alle grote bedrijven door het bezit van aandelen. Het verwerven dezer aandelen kan een vorm van belasting zijn!
- d. een werkelijk ordenend nationaal plan moet alle produktie koördineren, zodat algemene planning nagestreefd wordt, mits beheer der ondernemingen door de producenten *en de verbruikers* zelf.

3. *Alle hulpmiddelen tot materiële ordening van het levensmilieu mobilizeren.*

Dit is slechts een onderdeel en gevolg van 2, maar stelt voorop het doorvoeren van een bewuste ordening van het land, als ruimtelijke organisatie en plastische verschijning.

Het stelt voorop het bouwen van wijken in plaats van het bouwen van huizen en dus het bouwen door en voor de gemeenschap.

De toepassing der moderne produktiemiddelen en methoden in het bouwen, is slechts mogelijk door het wijzigen van het principe zelf van het wonen, in zover *de woning* door de gemeenschap aan het individu moet worden versterkt op dezelfde wijze en in dezelfde geest als nu de bruggen en wegen.

4. *Architectuur en stedenbouw organiseren.*

Op basis der moderne technieken en wetenschappelijke methoden. Het woonvraagstuk is slechts op te lossen door middel van een uiterste industrializatie, maar deze mag niet doorgevoerd worden in 't belang van enkelen, als middel tot het maken van meer winst, maar als middel tot het leveren van betere woningen met minder aanwending van energie en materiaal.

Het is de taak der architecten het middel, *machine*, aan te wenden tot verrijking van het menselijk leven, door de industrializatie van het bouwen naar groter

architektonische mogelijkheden te stuwen.

5. Slechts als de diktatuur der financiemachten vervangen is door een ware democratie, t.t.z. de economische democratie gekoppeld aan de politieke democratie, zal de uitholling van het bestuursapparaat en de politieke ideologie tot een totaal vervalste superstructuur, zonder wortels in de waardering en het akkoord van het volk, kunnen ophouden en zal een *geloof in de mens en zijn bestemming en opdracht* houvast krijgen.

6. Het moet mogelijk zijn deze hervormingen geleidelijk door te voeren, vermits ze overeenstemmen met de belangen van de overgrote meerderheid van het Vlaamse volk.

De nationale heropstanding van het Vlaamse volk zal slechts werkelijkheid worden als ze wortelt in de sociale bevrijding. Maar sociale bevrijding impliceert opbouw van een bevrijdend levensmilieu, een hernieuwde stad en land.

Slechts in het besef van een hernieuwde waardigheid kan een ware volkskultuur opbloeien *met het stralende gelaat van een naar de toekomst schouwende bouwkunst*.

Hoe deze brochure beëindigen? Met een hernieuwde oproep tot vernieuwing? Het hele opstel is misschien al te veel in vloeken vervallen, waar kalmte wellicht meer overtuigend ware geweest... voor de reeds bewusten. Er moest echter geroepen worden om de slaapwandelaars wakker en woedend te maken. Het gaat om veel, het gaat eigenlijk om alles...

Hoe zal die stad van morgen zijn?

Een vuilnisbak, een schrijn?

Een stad voor de mens?

Een stad voor het zwijn?

Stenen en wolken, aarde en water zwegen.

Evenmin ligt het antwoord te rapen langs de wegen.

De bouwers bouwen, maar zonder plan
Chaos van steen op steen, wijl 't niet anders kan.

Ochtendzon, uw gensterbundels lokten een tere stengel
uit het troebelgroene water
met glanzend scherpe knop, als een smaragden dreiging
maar die zich in de gouden morgen mild ontvouwde
tot uw schitterend symbool,
gouden hart, omkranst van wit en roze vlammen
feestelijk blijde bloem, plan van een stad.
Zo zou de geest, eens door u in ons gelegd,
een symbool kunnen bouwen uit de chaos,
een stad, uw beeld, en open voor uw stralen,
tolk van liefde, waaruit ontstaan de mens.
Liefde, doorgereikt daarna van mens tot broeder
hand en geest gebarend in staal, beton en glas
naar het stil glimlachend raadsel heelal
waarvan hij hart en tolk is
door eigen wil
zingend in steen van het groot geheim
verhuld in het totale ZIJN
onuitspreekbare naam, mateloos groots,
maar aanwezig in het hart der waterlelie
morgenzon, hunkerend naar het Woord
dat groeit van niets naar AL.